

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK BAĞLAMINDA
SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRAS ALANI'NDA KORUMA SÜREÇLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar YILDIRIM

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Koruma ve Yenileme Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yaşar Dilek ERBEY

KASIM 2024

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans süreci boyunca her türlü desteğini sunan çok değerli danışmanım Doç. Dr. Yaşar Dilek ERBEY'e çok teşekkür ederim. Görece uzun süren yüksek lisans serüvenimde hep yanımda olan dostlarım, sizlere minnettarım.

Bahar YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	x
SUMMARY.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	2
1.2 Çalışmanın Kapsamı.....	3
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK VE KÜLTÜR MİRASI ALANLARI	4
2.1 Taktiksel Şehircilik	4
2.2 Kültür Mirası.....	6
2.3 Taktiksel Şehircilik Uygulamaları.....	8
2.4 Taktiksel Şehircilik Uygulama Kriterleri	11
3. DÜN, BUGÜN, YARIN: SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRAS ALANI.....	13
3.1 Yasal Yönetmelik Arka Plan.....	13
3.2 Dünya Miras Alanı Süleymaniye Tarihsel Arka Plan.....	16
3.2.1 10-15.yy'da Süleymaniye.....	17
3.2.2 15-20. yy'da Süleymaniye.....	19
3.2.3 Cumhuriyet Sonrasında Süleymaniye	24
3.3 Mevcut Durum Analizleri	41
3.4 Taktiksel Şehircilik Kapsamında Dünya Mirası Süleymaniye'ye Yapı Bazlı Müdahaleler.....	48
3.4.1 Unkapanı Değirmeni	48
3.4.2 İstanbul Tasarım Müzesi	52
3.4.3 Trolleybüs	53
4. SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA	58

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Zümrütevler Meydanı Dönüşüm Projesi (XXI, 2023).....	8
Şekil 2: Boğada Projesi (Bigumigu, 2023)	9
Şekil 3: MacroLotto Zero Prato Oyun Alanı (Arkitekt, 2024).....	10
Şekil 4: Can Batllo (Undisciplined Environments, 2024).....	10
Şekil 5: Doluluk-Boşluk Analizi (İBB KMKM, 2023).....	42
Şekil 6: Sağlık Durum Analizi (İBB KMKM, 2023).....	43
Şekil 137: Süleymaniye'den Unkapanı Değirmeni'ne bakış (Albert Khan Arşivi, tarihsiz).....	49
Şekil 148: Unkapanı Değirmeni (İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, tarihsiz).....	50

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1: Taktiksel Şehircilik Kriterleri Değerlendirme Tablosu	54
--	----

TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK BAĞLAMINDA SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRAS ALANI'NDA KORUMA SÜREÇLERİ

ÖZET

Bugün dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşıyor, 21. yüzyıl kentlere ev sahipliği yapıyor. Kentlerimiz demografik, kültürel ve dönemsel olarak hızlı bir dönüşüm içerisinde. Rant odaklı kentsel dönüşümler, soylulaştırma, mega projelerle kentlerimizde sosyal eşitsizlikler hızla artmakta ve kent hakkı mücadelesi önem kazanmaktadır. Kentlerimizde kültür mirası öğelerinin korunması giderek zorlaşmaktadır. Koruma yöntem ve araçlarının gelişen ve değişen şehircilik kuram ve pratikleriyle beslenerek yeni araç ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Taktiksel şehircilik 2010'lu yıllarda ABD'de ortaya çıkmış bir kavramdır. Yurttaşların kamusal alanların tasarımında söz ve uygulama hakkı olduğunu ortaya koyan bir kavram olarak ortaya çıkmış ve ülkemizde de son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bugünkü kültürel miras anlayışının temeli 1972 yılında yine bu kavram ile özdeşleşmiş bir kurum olan UNESCO tarafından atılmıştır. Kültürel miras kavramı 1972 tarihli Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Hakkındaki UNESCO Konvansiyonu'nda korumaya değer olarak nitelendirilen alanların beraberinde gündeme gelmiştir. UNESCO "Miras" kavramını geçmişten gelen, bugün birlikte yaşadığımız ve gelecek nesillere aktaracağımız kalıt olarak tanımlamaktadır. Kültürel miras ise tarihi ve yapılaşmış çevreyi oluşturan anıtlar, mimari değeri olan yapı grupları ve alanlar olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 1972).

İstanbul'un Tarihi Alanları, 23 Mayıs 1982 tarihinde onaylanan ve 1983 yılında Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihli "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" gereği, 6.12.1985 tarihinde 356 sıra numarasıyla Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Alanın merkezini oluşturan ve Mimar Sinan'ın İstanbul'daki en önemli külliyesi olan Süleymaniye Külliyesi, büyüklüğü, arsaya yerleşimi, farklı işlevlere yönelik yapıları ile döneminin sanatını ve imparatorluğun gücünü yansıtır (Ahunbay, 2011: 161). Süleymaniye, Tarihi Yarımada içerisinde, İstanbul'un tarihini yansıtan, çok kültürlü katmanları barındıran bir alandır. Tez kapsamında "Süleymaniye Camii ve Çevresi" Dünya Mirası ilanı evvelinde de sonrasında da çeşitli planlama müdahalelere geçiren alan irdelenmiş, yakın dönem müdahalelerin yaklaşımı, aktör yapısı, işlevleri ve çevresel etkileri değerlendirilmiştir. Taktiksel şehircilik kriterleri tanımlanmasının ardından alan ve çevresinden seçilen 3 proje bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Süleymaniye Dünya Mirası Alanının eşsiz ve özgün varlığı şüphesiz koruma uygulamalarının yerinde ve sürdürülebilir olması gerekliliğini doğurur. Alanın uzun yıllar boyunca görece yetersiz denilebilecek koruma müdahaleleri ile yeterince korunamadığı söylenebilir. Koruma uygulamalarının yerel ve yerindenliğinin stratejik olarak benimsenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. İster kamu, ister yurttaş ya da örgütlü yapılar eliyle yerelden, yerinde taktiksel şehircilik yaklaşımıyla yapılacak uygulamalar kültür mirası öğelerinin korunmasını kolaylaştıracaktır.

Koruma alanlarına planlama alanında yapılan müdahalelerde plan hiyerarşisi işletmekten ziyade üst ölçekten alt ölçeğe eşgüdümlü hazırlanması alanların korunma dinamiklerini artıracaktır. Süleymaniye Dünya Miras Alanı'na bütüncül bir koruma anlayışıyla yaklaşırken üst ölçek ve alt ölçek müdahalelerin beraber kurgulanması

gerekmektedir. Burada taktiksel şehircilik yaklaşımından faydalanarak ister kamu ister yurttaş eliyle yerinden yapılan müdahaleler koruma anlayışını yerelleştirebilir, kalıcılaştırabilir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Koruma, Kültür Mirası, Taktiksel Şehircilik, Kent Hakkı, Kamusal Alan

SUMMARY

In the present era, over half of the global population resides in urban areas. Indeed, the 21st century is characterised by an urbanised world. Cities are currently undergoing a period of rapid demographic, cultural and periodic transformation. The phenomenon of rent-oriented urban transformations, coupled with the processes of gentrification and mega projects, has resulted in a notable increase in social inequalities within our cities. This has led to a heightened awareness of the necessity to address the issue of the right to the city. The safeguarding of cultural heritage in urban environments is becoming an increasingly challenging endeavour. It is imperative that new tools and methods be developed, which draw upon the latest theoretical and practical advancements in urbanism, to enhance the efficacy of existing conservation methods and tools.

The concept of tactical urbanism originated in the USA during the 2010s. The concept has gained prominence in recent years, with citizens asserting their right to participate in the design of public spaces.

The conceptualisation of cultural heritage as we understand it today was initiated by UNESCO in 1972. The concept of cultural heritage has gained prominence in the context of the areas designated as worthy of protection under the UNESCO Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage of 1972. In its 1972 Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, UNESCO defines the concept of "heritage" as the cultural and natural legacy of humanity, which we live with today and which we will pass on to future generations. Cultural heritage is defined as monuments, building groups and areas with architectural value that constitute the historical and built environment (UNESCO, 1972).

The Historic Areas of Istanbul were inscribed on the World Heritage List on 6 December 1985, designated as number 356 in accordance with the UNESCO Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, adopted on 16 November 1972 and approved on 23 May 1982. The Convention entered into force after its publication in the Official Gazette in 1983. The Süleymaniye Complex, situated at the heart of the area and representing the most significant complex of Mimar Sinan in Istanbul, exemplifies the architectural style of the period and the grandeur of the empire through its sheer scale, its integration into the landscape, and its diverse functional buildings (Ahunbay, 2011: 161). The area of Süleymaniye, situated within the Historic Peninsula, serves to illustrate the historical development of Istanbul and is characterised by a rich tapestry of multicultural influences. Within the scope of the thesis, the area of "Süleymaniye Mosque and its Surroundings" has been examined, which underwent various planning interventions both before and after its declaration as a World Heritage site. The approach of recent interventions, the structure of the actors, their functions, and environmental impacts have been evaluated.

It is evident that the distinctive and authentic nature of the Süleymaniye World Heritage Site requires the implementation of conservation practices that are both locally tailored and sustainable. It can be argued that the site has not been adequately protected for a considerable period of time, with the conservation interventions that have been implemented being relatively inadequate. It can be argued that the local and decentralised implementation of conservation practices should be adopted as a strategic approach. The implementation of localised, in-situ initiatives, utilising a

tactical urbanism approach, will facilitate the protection of cultural heritage elements, whether initiated by the public, citizens or organised structures.

In lieu of a plan hierarchy for the interventions made to the protected areas in the planning area, a coordinated approach from the upper to the lower scales will enhance the conservation dynamics of the areas. In approaching the conservation of the Süleymaniye World Heritage Site in a holistic manner, it is essential to design both upper-scale and lower-scale interventions in conjunction with one another. The tactical urbanism approach allows for the implementation of localised interventions, whether initiated by the public or citizens, which can facilitate the localisation and perpetuation of the understanding of conservation.

Keywords: Urban Conservation, Cultural Heritage, Tactical Urbanism, Right to the City.

1. GİRİŞ

Bugün dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşıyor, 21. yüzyıl kentlere ev sahipliği yapıyor. Kentlerimiz demografik, kültürel ve dönemsel olarak hızlı bir dönüşüm içerisindedir. Rant odaklı kentsel dönüşümler, soylulaştırma, mega projelerle kentlerimizde sosyal eşitsizlikler hızla artmakta ve kent hakkı mücadelesi önem kazanmaktadır. Kentlerimizde kültür mirası öğelerinin korunması giderek zorlaşmaktadır. Koruma yöntem ve araçlarının gelişen ve değişen şehircilik kuram ve pratikleriyle beslenerek yeni araç ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Halihazırda yürürlükte olan yasa ve yönetmeliklerin sınırları, uygulama araçlarının birbirini bağlayıcılığı, kültür mirası öğelerinin biricikliği ve yaklaşımların da bu yönde geliştirilmesi gerekliliğinden yola çıkılarak koruma alanlarına yaklaşımın çerçevesi yeniden belirlenmelidir.

Taktiksel şehircilik, bireylerin, toplumların ve kurumların kısa zamanda, düşük bütçeli, küçük ölçekteki müdahaleleriyle şehrin yaşanabilirliğini destekleyen, uzun vadeli politikaları değiştirme gücüne sahip dünya çapında büyüyen bir harekettir (The Street Plans Collaborative, 2016). Geleneksel planlama anlayışının yukarıdan aşağıya örgütlülüğü, mekanı araçsallaştırması ve devlet eliyle yapımı uzun yıllardır eleştiri konusu olmuştur. Planlamaya gelen strateji anlayışı ve ardından taktiksel şehircilik yaklaşımı yukarıda aktarıldığı gibi yurttaş eliyle hayata geçirilen pratik bir planlama deneyimidir. Yüzyıllardır yaşayan coğrafyamız ve çok kültürlü yapısı küresel ölçekte önemli kültür mirası öğelerini korumamız gerekliliğini doğurmuştur. Her biri biricik bu öğeleri korumak ve gelecek nesillere aktarabilmek için mevcut koruma pratikleri geliştirilmeli, yeni yöntem ve ilkeler belirlenmelidir. Bu bağlamda taktiksel şehircilik sunduğu alanla bunu mümkün kılabilir. Yurttaş eliyle koruma alanlarına yapılacak müdahaleler, alanların sahiplenilmesini ve daha nitelikli korunmasını sağlayabilir. Toplumun yaşadığı yer ile bağ kurarak aidiyet duygusunun gelişmesini destekleyen taktiksel şehircilikle ilgili literatürdeki çalışmalar son yıllarda artmaktadır (Courage, 2013; Fabian & Samson, 2016).

İstanbul çok kültürlü yapısı ve zengin kültür mirasıyla dünyanın önemli kentleri arasında yer almaktadır. “Süleymaniye Camii ve Çevresi” UNESCO tarafından 1985 yılının Aralık ayında, İstanbul’un Tarihi Alanları’ndan biri olarak, Dünya Mirası Listesi’ne alınmıştır. Tez çalışması kapsamında “Süleymaniye Camii ve Çevresi” Dünya Mirası ilanı evvelinde de sonrasında da çeşitli planlama müdahalelere geçiren alan irdelenecektir. Yakın dönem müdahalelerin yaklaşımı, aktör yapısı, işlevleri ve çevresel etkileri değerlendirilecektir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yaşadığı çağımızda kentlerimiz hızlı bir dönüşüm içerisinde. Kent hakkı mücadelesini yeniden gündeme getiren bu hal, kentlerimizi de kentlileri de hızlı ve esnek olmaya doğru itmektedir. Kültür mirası öğelerinin biricikliği ve mevcut yöntemlerin yetersizliği göz önüne alınırsa koruma alanlarına ilişkin yeni yöntem ve arayışların geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede tüm dünyada yaygınlaşmaya başlayan “taktiksel şehircilik” ve oradan da “taktiksel şehircilik bağlamında koruma alanlarına yaklaşım” tezin temel sorularına giden sorgulamaları oluşturur. Tez kapsamında taktiksel şehircilik bağlamında koruma kavramı irdelenerek, Süleymaniye Koruma Alanı projeleri değerlendirilecek ve koruma alanlarında taktiksel şehircilik yaklaşım ilkeleri ortaya konacaktır.

Tezin araştırma kapsamı aşağıdaki sorular çerçevesinde oluşmuş ve ele alınmıştır.

- Kültür mirası nedir? Neden ve nasıl korunmalıdır?
- Günümüz kültür mirası koruma yöntemleri ve araçları nelerdir?
- Dünya Miras Alanı Süleymaniye’de koruma yöntemleri ve araçları nelerdir?
- Taktiksel şehircilik nedir?
- Taktiksel şehircilik kriterleri nelerdir?
- Taktiksel şehircilik bir koruma yöntemi olarak araçsallaşabilir mi?
- Dünya Mirası Süleymaniye’ye koruma müdahale ve yöntemleri nelerdir?
- Dünya Mirası Süleymaniye’ye koruma yaklaşımı ve çevresel etkileri nelerdir?
- Dünya Mirası Süleymaniye ve benzeri alanlar için taktiksel şehircilik bağlamında koruma yaklaşım ilkeleri neler olabilir?

- Geleneksel koruma yöntemlerine katkıları neler olabilir?

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında kültür mirası ve koruma, taktiksel şehircilik kavram literatür araştırmaları yapılmıştır. Literatür araştırmaları kapsamında kültür mirası ve taktiksel şehircilik kavramlarının ülkemizdeki ve dünyadaki yeri irdelenmiştir. Günümüz koruma araçları ortaya konmuştur. Yasa ve yönetmeliklerle tanımlanmış yöntemleri açıklanmıştır. Dünyadan ve ülkemizden taktiksel şehircilik uygulama örnekleri incelenmiştir. Koruma yaklaşımı irdelenecek olan projelere gelmeden evvel taktiksel şehircilik uygulama kriterleri tanımlanmıştır. Tezin mekansallaşmasının bir aracı olan Süleymaniye Koruma Alanı'nın tarihsel süreç içerisindeki gelişiminden koruma alanı ilanına kadar ki süreci ortaya konmuş, mevcut durum analizleri irdelenmiş ardından da koruma amaçlı olarak geliştirilen projeler incelenmiştir. Birbirine yakınlığı, işlevleri ve müdahale yaklaşımları sebebiyle Unkapanı Değirmeni, İstanbul Tasarım Müzesi ve Trolleybüs incelenmiştir. Taktiksel şehircilik bağlamında incelenen proje ve çalışmalarla beraber koruma yaklaşım ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada öncelikle kavram araştırmaları yapıp birbiriyle ilişkilendirilmeleri üzerinde durulmuştur. “Kentsel Koruma, Kültür Mirası, Taktiksel Şehircilik, Kent Hakkı, Kamusal Alan” anahtar kelimeleriyle literatür araştırmaları yapılmıştır. Araştırma geliştirilerek kültür mirası ve koruma alanları kavramıyla taktiksel şehircilik kuramı ilişkilmesi tanımlanmaya çalışılmıştır. Dünyada ve ülkemizde taktiksel şehircilik bağlamında anılan projeler incelenerek taktiksel şehircilik uygulama kriterleri tanımlanmıştır. Tez çalışmasında mekansal yaklaşım uygulanmış, Süleymaniye Koruma Alanı literatür bağlamında incelenmiş, değerlendirme çalışması yapılmıştır. Alanın kültür mirası olmasından koruma amaçlı üretilen projelere uzanan süreci incelenmiştir. Geleneksel koruma yöntemlerini de kapsayan taktiksel şehircilik bağlamında yeni bir ilkeler bütünü oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. TAKTİKSEL ŞEHİRCİLİK VE KÜLTÜR MİRASI ALANLARI

2.1 Taktiksel Şehircilik

“Hayalinizde bir şehir tasarlamak kolaydır; yaşayan bir şehri yeniden inşa etmek hayal gücü gerektirir.” - Jane Jacobs

Taktiksel şehircilik 2010’lu yıllarda ABD’de ortaya çıkmış bir kavramdır. Yurttaşların kamusal alanların tasarımında söz ve uygulama hakkı olduğunu ortaya koyan bir kavram olarak ortaya çıkmış ve ülkemizde de son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır.

Taktiksel şehirciliği anlayabilmek için LeFebvre’in kent hakkı ve Sennet’in açık şehir kavramlarını çözümlemek gerekmektedir. Kent hakkı, 1960’ların sonunda ilk defa LeFebvre’in *Le droit à la ville* adlı yayınında adı konulan bir kavramdır. Kent hakkı, yaşayanların bütününe, ihtiyaçlarına yönelik alanlar üretme, bunları kullanma ve adil, sağlıklı ve güvenli bir kentte yaşama hakkı olarak tanımlanabilir. Açık şehir, mekanın sosyal ilişkiler üzerine etkisi ile ilgilidir. Kavramı 3 boyutla açıklayan Sennet; geçiş bölgeleri, formların tanımlanmamış yerleri ve gelişme düşünceleri olarak tanımlar (Sennet, 2008). Her iki kavram da çeşitli grup ve bireylerin bir arada yaşama haklarını anlatır. Kentsel mekanların şekillenışı, biçimi ve geleceğine karar vermek yaşayanların hakkıdır. Mekansal ya da mekansal olmayan tüm kentsel kaynaklara tüm grupların eşit düzeyde erişimini ve kullanımını ve bu sürecin kentsel yaşamı ve bir arada yaşamayı kolaylaştırması öngörülür.

Taktiksel şehircilik kavramına gelirken taktik kavramı ilk olarak 1984 yılında Michel de Certeau, “*The Practice of Everyday Life/ Gündelik Hayatın Pratiği*” isimli çalışmasında geçer. Certeau, strateji kavramını uzun vadeli, kontrole dayalı, planlı ve hedef odaklıdır, taktik kavramını ise kısa vadeli, esnek, geçici fırsatları değerlendiren ve genellikle güç ve kontrol sahibi olmadan uygulanan yöntem olarak tanımlar. Certeau, gündelik hayatın sıradan insanların, güç sahibi olan kurumların stratejilerine karşı, yaratıcı ve esnek taktikler kullanarak nasıl direndiklerini ve kendi alanlarını nasıl yarattıklarını anlatır. Bu anlamda, taktikler, gündelik yaşamın içinde yer alan yaratıcı direniş biçimleri olarak görülebilir. (Certeau, 1984)

Taktiksel şehircilik, kendiliğinden, bir anda beliren, geçici ve esnek mekansal tasarımlara atıf veren modern bir yaklaşımdır (Lydon ve Garcia, 2015). Kavramın mottosu “kısa vadeli eylem, uzun vadeli değişim”dir. Bu çerçevede kamusal alanlara

görece ufak müdahalelerin büyük etkiler yarattığı söylenebilir. Yurttaşların kamusal alan tasarımı sözde katılımından fazlası doğrudan süreçte yer alması, yönetmesi ve ortaya çıkan kamusal alanı kullanması öngörülür.

Taktiksel şehirciliğin başlıca özellikleri şu şekildedir:

- Yerel çözümler sunmaktadır
- Değişimlere özendirmekte ve teşvik etmektedir
- Kısa sürelidir ve gerçekçi beklentileri karşılamaktadır
- Düşük riskler içerir ve karşılığında sonuç yüksektir
- Kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar arasındaki ilişkileri güçlendirmektedir.

(Lydon v.d., 2011).

Taktiksel şehircilik, bireylerin, toplumların ve kurumların kısa zamanda, düşük bütçeli, küçük ölçekteki müdahaleleriyle şehrin yaşanabilirliğini destekleyen, uzun vadeli politikaları değiştirme gücüne sahip dünya çapında büyüyen bir harekettir (The Street Plans Collaborative, 2016). Toplumun yaşadığı çevreyi dönüştürebilmesine imkân veren taktiksel şehircilik, tasarımda yenilikçi yaklaşımları artırmayı, sivil katılımı genişletmeyi, kamusal mekânların karakterini, çeşitliliğini ve dayanıklılığını geliştirmeyi vaat etmektedir (Stevens vd. 2021 s:262). Burada planlama disiplinin yukarıdan aşağıya plan hiyerarşisine ters bir yapı göze çarpmaktadır. Geleneksel şehir planlamada bulunan plan hiyerarşisi, mekan düzenlemelerini yukarıdan aşağıya örgütler. Bölge Planları, Çevre Düzeni Planları ve İmar Planları ölçek itibarıyla hiyerarşi içerisinde birbirini takip eder. Ancak taktiksel şehircilik bağlamında mekana yapılan müdahalelerin yaratacağı uzun vadeli değişimler bu döngünün tersini ortaya koyar.

Kamusal mekânları taktiksel şehircilik yaklaşımı ile tasarlamak, büyük yatırımlar yapılmadan önce küçük prototipler ile birçok girişimin test edilebilmesini sağlamakta, ekonomik sürdürülebilirliği desteklemektedir. Ayrıca tabandan tavana doğru gelişen tasarım süreci sayesinde kullanıcıların ihtiyaçlarını temel alan yaklaşım, toplumun yerel yönetimlere olan güveninin artmasına yardımcı olmaktadır (Jiang vd. 2019 s:135).

Taktiksel şehirciliğin uygulama yöntemlerinden biri olarak adlandırılan (Kalonya,2022) “kentsel akupunktur” yaklaşımı ise 1980’lerden itibaren yaptığı kentsel tasarım çalışmalarıyla birlikte akupunktur tedavisinin mantığına referans vererek Manuel de Solà-Morales tarafından kavramsallaştırılmıştır. Kentin mimari dokusuna tasarımın ham maddesi gibi davranmıştır (Yimeng, 2015, s. 10 Aktaran Kızıлтаş, 2024).

Akupunktur yaklaşımını geliştiren bir diğer isim mimar ve kent plancısı Jamie Lerner, ayrıca süreklilik ve sürdürülebilirliğe dikkat çeker. İmar planlarının tek başına dönüşüm getirmeyeceğini ancak kentsel akupunktur yöntemiyle kentsel sorunlara sebep olan süreklilik eksikliğini ve boşlukları dolduracak adımlar olacağını düşünmektedir. Kentsel akupunkturun başarıya ulaşmasında, politika ve fizikselliğin birlikte ilerleyişi mümkün kılmanın yolu olarak da toplumun katılımı ve eğitiminin altını çizer (Lerner, 2014 Aktaran Kızıлтаş, 2024). Burada taktiksel şehircilik yöntemi olarak anlatılan kentsel akupunkturun mekana yansımalarında bir üst ölçek vardır denilebilir. Politika üreten bir tasarımcı, plancı ya da yerel yönetim sorunu tespit ederek ve müdahale için aktif vatandaşı ve diğer aktörleri sürece dahil etmektedir. Kamu eliyle gerçekleştirilen taktiksel şehircilik uygulamalarının çok yönlü fayda sağlayabileceği meselesi de göz ardı edilmemelidir. Özellikle Türkiye’de mevcut ekonomik düzende kamu zararı oluşturabilecek durumların önüne geçilecek hem de toplumun ilk karşılaştığı kamu kurumu olan yerel yönetimler ve siyasilere olan güvenini artıracaktır.

2.2 Kültür Mirası

1871’de antropolog, Edward Tylor kültürü en geniş etnografik anlamında, insanın toplumun bir üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, yasa, görenek ve başka herhangi bir yetenek ya da alışkanlığı içeren karmaşık bir bütün olarak tanımlamaktadır (Burke, 2008:41).

Tylor’ın tanımından yola çıkılarak insanı deneyimlerden oluşan kültürün bir deneyim aktarımı olarak nesillerden nesillere bir miras olarak aktarıldığı söylenebilir. Bu nedenle de kültürel miras çok katmanlı, yaşayan bir yapıdır denilebilir. Bu sebeple; kültürel miras, kültürün somutlaşmış, nesneleşmiş veya kavramlaşmış yapılarının özü olarak da ifade edilebilmektedir (Üçgan, 2012:4 Aktaran Koçak ve Can, 2018:151).

Bugünkü kültürel miras anlayışının temeli 1972 yılında yine bu kavram ile özdeşleşmiş bir kurum olan UNESCO tarafından atılmıştır. Kültürel miras kavramı 1972 tarihli Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Hakkındaki UNESCO Konvansiyonu'nda korumaya değer olarak nitelendirilen alanların beraberinde gündeme gelmiştir. UNESCO “Miras” kavramını geçmişten gelen, bugün birlikte yaşadığımız ve gelecek nesillere aktaracağımız kalıt olarak tanımlamaktadır. Kültürel miras ise tarihi ve yapılaşmış çevreyi oluşturan anıtlar, mimari değeri olan yapı grupları ve alanlar olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 1972).

Kültürel miras alanında çalışmalar yapan bir diğer kurum ICCROM 1990 yılında kültürel mirası; insanlık tarihinin başlangıcından bu yana daha kaliteli bir yaşam sağlamak için, insanın yaratıcılığı ve toplumlar arası etkileşimler sonucunda ortaya çıkan kültürel değerlerin birikimi olarak tanımlamıştır. Bu birikimler duygusal (kimliksel tanımlama) ve kültürel değerler (ekoloji, mimari tarihsellik) ile kullanım değerleri (ekonomik, sosyal, politik) şeklinde sıralanmakta ve tüm bu değerler koruma ile muhafaza edilebilmektedir (ICCROM, 1990).

Küresel ölçekte yapılmış bu tanımlamalardan hareketle kültür mirası cansız bir varlık değildir denilebilir. Kültür mirası, salt yapılı çevre ile ilişkili değil, toplumsal, yaşayan, insanı ve insana ait değerleri barındıran bir kavramdır. Bunun temel nedeni kültürün insanın yaşadıklarıyla birlikte oluşması, zaman içinde insanla şekillenmesidir (Meydan Uygur ve Baykan, 2007, 33).

Kültür mirası insanlığın dününden bugününe mekansal olarak inşa ettiklerinden toplumsal yapıya ve tüm yaşantılarına dair izlerin bütünü olarak tanımlanabilir. Bu nedenle salt mimari yapılar ölçeğinde kültürel mirasını anlamak mümkün değildir. İnsanın dokunduğu, ürettiği, deneyimlediği ve aktardıklarının bir bütünüdür.

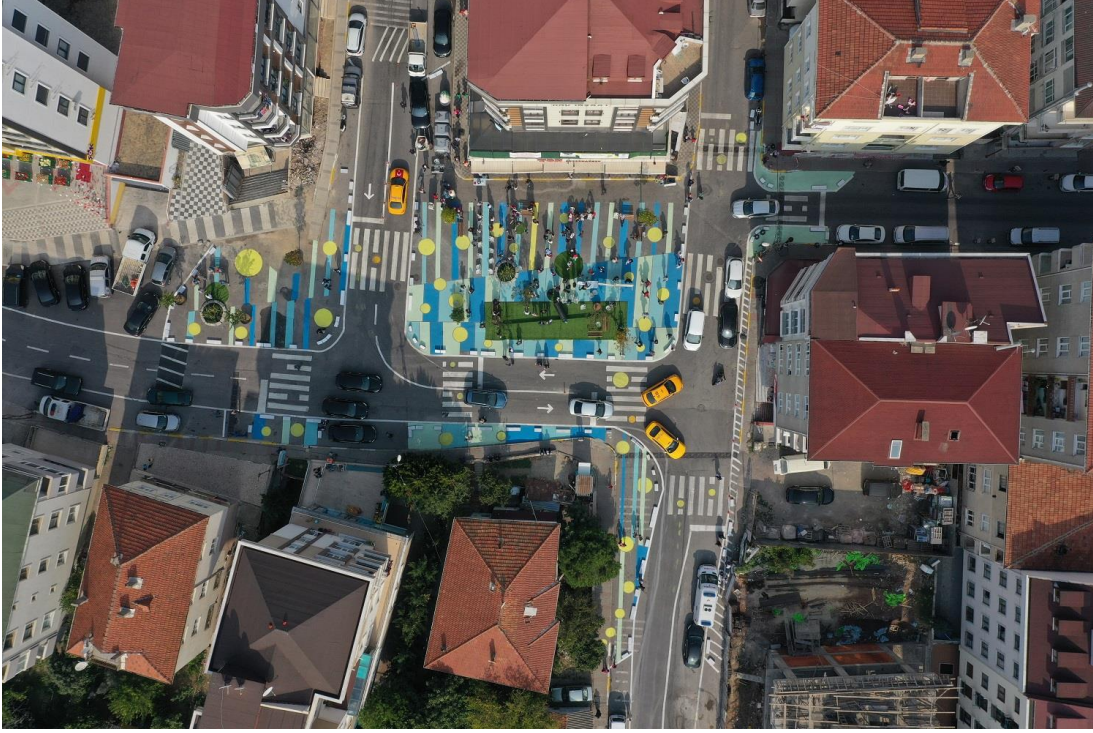
1933’de toplanan “Çağdaş Mimarlık” kongresinde Atina Anlaşması kabul edilmiştir. Bu anlaşmaya göre yapılar kullanılarak korunabilir; ancak bu kullanım onlara zarar vermemelidir. “Yapı grupları korunmalı, arkeolojik alanlarda bulunabilen her özgün parçanın yerine konulabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır” (Ahunbay, 1996, s.1 ve Binan 1999, s.13’den aktaran Kaderli, L, 2014 s.32)

Yaşayan bir kavram olan kültür mirası, elbette tarihsel süreç içerisinde değişim göstermiştir. 2. Dünya Savaşı öncesi anıtsal ve tekil yapılardan ibaret olan kavram savaş sonrasında kentsel doku, sivil mimari örnekleri ve hatta somut olmayan kültür

mirasını da kapsayan bir kavrama dönüşmüştür.

2.3 Taktiksel Şehircilik Uygulamaları

Tüm dünyada son çeyrek asırda adı konmaya ve yaygınlaşmaya başlayan yaklaşımın görece başarılı örnekleri hem ülkemizde hem de dünyada bulunmaktadır.

Şekil 1: Zümrütevler Meydanı Dönüşüm Projesi (XXI, 2023)

2019 yılında Bernard van Leer Vakfı'nın İstanbul95 projesi kapsamında gerçekleştirdiği desteğiyle geçici uygulaması yapılan Zümrütevler Meydanı projesi taktiksel şehircilik yaklaşımıyla tasarlanmış güncel örneklerden biridir. Meydan tasarımında yayalaştırılmış bir alanı öncelikleyen Maltepe Belediyesi bünyesinde yürütülen, hem tasarım aşamasında dezavantajlı grupların prova yöntemiyle katılımı sağlanmış hem de kamuda zarara sebep olmadan nitelikli, sürdürülebilir bir meydan tasarlanmıştır. Diğer taraftan projeye beraber kamuyla kurulan güven ilişkisi tazelenmiştir denilebilir.

Şekil 2: Boğada Projesi (Bigumigu, 2023)

Türkiye’den taktiksel şehircilik uygulamalarına verilebilecek bir diğer örnek ise Boğada projesi olabilir. 2017 yılında yapılan açık çağrı ile Kadıköy Altıyol’da, Boğa Heykeli’nin karşısındaki meydanda gönüllülerle beraber 5 günlük tasarım süreci ve alan çalışmasının ardından yeni bir toplanma alanı yaratılmıştır. Bu alanla ilgili olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin bir proje geliştirmeye başlamış olması, aynı zamanda kurulum yapılacak bölgeye Anıtlar Kurulu’nun sahip çıkması ve Kadıköy Belediyesi’nin de dahil olduğu bürokratik karmaşa sivil toplum ve yurttaşlara açık bir alan doğurmuştur. Her üç kurumunda bürokratik engeller ve süreçlerle dokunmakta güçlük çektiği alana yurttaşlar ve sivil toplum bir araya gelerek taktiksel şehircilik pratiği ortaya koymuştur.

Şekil 3: MacroLotto Zero Prato Oyun Alanı (Arkitekt, 2024)

İtalya'nın Toskana bölgesindeki Macrolotto Zero semtini yeniden canlandırma hedefiyle ortaya çıkan bir proje olan MacroLotto Zero Prato Oyun Alanı, terk edilmiş olan alanı yurttaşların aktif kullanımına açmaktadır. Avrupa Topluluğu ve Prato Belediyesi tarafından finanse edilen projede kütüphane, ortak çalışma alanı ve Pazar da bulunuyor. Yaklaşık 8.000 metrekarelik kamusal alan kazandırılırken sanatçılar ve yerel beraber üretmiştir.

Şekil 4: Can Batllo (Undisciplined Environments, 2024)

İspanya'nın önemli kentlerinde Barselona'da bulunan Can Batllo'daki dönüşüm hikayesi de taktiksel şehirciliğin önemli bir örneğidir. Kullanıcıların alanı şekillendirdiği Can Batllo, 2009'dan 2011'e kadar gerçekleşen alanın kazanımı için yapılan şiddetli bir kampanyanın organizasyonun çoğunun da merkezi olmuştur. (de la Peña, 2020). Alanda bir kütüphane, oditoryum, bar, sanatçı stüdyoları, kreş ve bir

kaya tırmanışı tesisi bulunmakta olup şehrin dokusunun korunması sağlanarak dönüşümü topluluk kontrolüne devredilmiştir. (de la Peña, 2020).

Uygulama örneklerinde de görüldüğü üzere, yurttaş eliyle kamusal alanlar yaratma pratiği aidiyet duygusunu geliştirmektedir. Öte yandan kültür mirası alanlarına yapılan, yapılacak müdahaleler düşünüldüğünde mekan-bellek-hafıza ilişkisi deneyimi ile yurttaşların koruma farkındalığı artacaktır. Ayrıca taktiksel şehircilik, âtıl durumda veya köhnemeye başlamış kamusal mekânların canlandırılmasında etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Hou, 2010). Koruma-kullanma dengesinin sağlanarak yeniden işlevlendirilmesinde de taktiksel şehircilik pratiği değerlendirilebilir. Uygulama örneklerinden Kadıköy’de, alanın işlevlendirilmesi ve korunması yurttaşlar ve sivil toplum eliyle sağlanmıştır.

2.4 Taktiksel Şehircilik Uygulama Kriterleri

Taktiksel şehircilik kuramsal çerçevesi ve uygulama örnekleri incelendiğinde geleneksel planlama anlayışının görece tersine çok fazla özellik barındığı göze çarpmaktadır. Burada ön plana çıkan ve uygulama projelerinde yaklaşım değerlendirmesi yapılabilecek kriterler tanımlanmıştır.

1. Kamu, sivil toplum, aktif vatandaş, özel sektörler gibi çok çeşitli aktör yapısını içinde bulunduran taktiksel şehircilik yaklaşımı mekanın üretimini multidisipliner ve katılımcı bir hale getirmektedir.
2. Mekan üretiminde hızlı, pratik ve esnek olma anlayışı kentlilerin hızla değişen ihtiyaçlarına cevap vermeyi mümkün kılar.
3. Geri döndürülemez mekansal projelerin alana en büyük yükü olan maliyetler, taktiksel şehirciliğin deneme yöntemleri, geri dönüşüm malzemeleri anlayışı ve katılım pratiğiyle çeşitli aktörler arasında paylaşılan maliyeti düşük seviyeler çeker.
4. Alan kullanıcıları ve aktörlerin katılımıyla üretilen projelerin alanın sorunlarına ve sosyal dinamiklerine daha uygun olması oldukça olasıdır. Bu nedenle kullanım potansiyeli yüksek ve sürdürülebilir kamusal alanlar yaratılmış olabilir.

5. Alan odaklı üretilen yaklaşımları, kamunun doğrudan katılımı ile organize eden taktiksel şehircilikte yerelleşme ve alanın korunması oldukça mümkündür.

3. DÜN, BUGÜN, YARIN: SÜLEYMANİYE DÜNYA MİRAS ALANI

3.1 Yasal Yönetmel Arka Plan

Coğrafyamızda koruma pratiklerinin yasal düzenlemeleri 19. yüzyıl ortalarına dayanır. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 133. maddesinde, ilk kez eski esere zarar verenler hakkında bir düzenleme getirilmiştir. 1912 tarihli “Muhafaza-i Abidat Nizamnâmesi” ile korunacak eski eser tanımı getirilmiş; 1917’de “Asar-ı Atika Encümeni Daimisi” kurulmuştur (Madran, 1996: 61). Bu yasal ve yönetsel sistem, günümüzün koruma çalışmalarının rehberi sayılabilir.

1933 yılında Anıtlar Koruma Komisyonu’nun çalışmaları kapsamında ise 3500 anıtın envanter fişi hazırlanmış, onarım gerektiren yapılar tespit edilmiştir. Eski Eserleri Koruma Encümeni’nin, Aziz Ogan’ın başkanlığında yaptığı yapı belirleme, tescil ve onaylama çalışmaları, 1951 yılında kurulan GEEAYK’ın ilke kararlarına evrilmiştir. Ülkemizde bu tarihlerden itibaren koruma yaklaşımının salt anıtlarla sınırlı kalmadığı, yapının bileşenlerini de kapsayacak şekilde kapsamlı hale geldiği söylenebilir.

Süleymaniye Dünya Miras Alanı’na gelmeden evvel alanın tescil süreciyle ilgili gelişmeler şöyle özetlenebilir. 1976’da alandaki sivil mimarlık örneklerinin toplu halde tescil edilmesi süreci başlamış, 1977 yılında alınan kararla konut dokusunun neredeyse tamamı resmen tescil edilmiştir. Alan 1710 sayılı Eski Eserler Kanununun 1. maddesine dayanılarak “Süleymaniye silüetinin korunmasının, bölgedeki eski yerleşme unsurlarının bir kentsel sit olarak bilimsel bir biçimde korunmasına bağlı olduğu” gerekçesiyle 9.4.1977 tarihli 9776 sayılı kararla sit sahası ilan edilmiştir. Bölgenin kuzeyinde yer alan bugünkü Eminönü-Unkapanı arasında bulunan ticari yapılar ise 1983 yılındaki kararla tescil altına alınmıştır. 1976’dan 1983’e kadar verilen koruma kararları, alanın bütünsel olarak korunması gerekliliğini ortaya koymuştur. Toplu tescil kararları ve sit sahası ilanı alana dair bütüncül ve kapsayıcı koruma yaklaşımının ilk göstergesi sayılabilir. Tescil kararları ve sit sahası tanımı alanın Dünya Miras Alanı ilan edilmesinin de temel gerekçesini oluşturmuştur.

İstanbul’un Tarihi Alanları, 23 Mayıs 1982 tarihinde onaylanan ve 1983 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren UNESCO’nun 16 Kasım 1972 tarihli “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” gereği, 6.12.1985 tarihinde 356 sıra numarasıyla Dünya Mirası Listesi’ne alınmıştır. Alanın merkezini oluşturan

ve Mimar Sinan'ın İstanbul'daki en önemli külliyesi olan Süleymaniye Külliyesi, büyüklüğü, arsaya yerleşimi, farklı işlevlere yönelik yapıları ile döneminin sanatını ve imparatorluğun gücünü yansıtır (Ahunbay, 2011: 161). Mimar Sinan'ın başka bir eseri olan Şehzade Külliyesi ile Bozdoğan Kemerli, Atıf Efendi Kütüphanesi, Molla Gürani Camii, Damat İbrahim Paşa Külliyesi, Vefa Lisesi, Kalenderhane Camii gibi çok sayıda anıt eser de bu alanda yer alır. Mimar Sinan'ın başyapıtı kabul edilen Süleymaniye Külliyesi ile çevresinde gelişen, karakterini ve bütünlüğünü büyük ölçüde koruyan konut dokusu, alanın Dünya Mirası statüsü kazanmasında etkili olmuştur. Dünya Miras Komitesi tarafından kabul edilen üstün evrensel değer tanımında, özgünlük ve bütünlük ilkelerine vurgu yapılarak; "Süleymaniye ve Zeyrek bölgelerindeki geleneksel ahşap evler, listeye kayıt zamanında savunmasız olarak nitelendirilmiştir... Kentsel doku, bakımsızlık ve değişim baskısıyla tehdit altında bulunmaktadır... İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki yerleşme ve kentin eşsiz silüeti, gelişim karşısında savunmasızdır." ifadelerine yer verilmiştir (İTYP, 2011: 17)

Dünya Miras Alanı ilanın ardından 1990 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyelerince alanın bütününe sit alanı ilan edilmesine yönelik öneri sunulmuş, Kültür Bakanlığı ve Yüksek Kurul tarafından değerlendirilmiş; ilçe belediyesinin de olumlu görüşü sonucunda Tarihi Yarımada bütünüyle sit ilan edilmiştir. Parçacıklı sit alanlarının koruma açısından sınırlar yarattığı, kentin silüeti ve alanın özgün dokusunu bozduğu gerekçesiyle İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyeleri Prof. H. Kemali Söylemezoğlu, Prof. Doğan Kuban, Prof. Dr. Mete Tapan, Prof. Dr. Metin Ahunbay ve Doç. Dr. Zeynep Ahunbay tarafından 1990 yılının Nisan ayında yapılan bu öneriye ait dilekçe kararın dayanağıdır. (Gökdağ, 1990: 9).

Tarihi Yarımada'nın bütünüyle sit ilan edilmesinden on yıl sonra, 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" ve kanunun uygulama yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik kapsamında, yapılacak yeni yapıların uygunluğu avan proje onayına tabi tutulmuştur.

Madde 4. f) Yenileme alanları, sınırları büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyeleri ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince belirlenen, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler olarak tanımlanmıştır.

Madde 4. g) Yenileme avan projesi: Yenileme uygulama projelerine esas teşkil edecek, Kanunun 2'nci maddesi uyarınca kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanan, mimari avan proje ile statik, tesisat, elektrik, ulaşım ve altyapı ön raporları olarak tanımlanmıştır.

2011 ve 2018 İstanbul Tarihi Yarımada alan yönetim planlarında 5366 sayılı kanun yetersiz ve zayıf bulunmuştur. Yenileme uygulamalarıyla parçacıl çözümlere alan açması ve bütünsel olarak değil yapı ölçeğinde iyileştirme anlayışı eleştirilmiştir (İTYP, 2018). UNESCO Dünya Miras Komitesi de benzer şekilde bilhassa konut dokusunun korunmasına yönelik kararlar almıştır.

Yenileme Alanı ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih İlçe Belediyesi arasında 19 Eylül 2006 tarihinde bir protokol yapılmıştır. Protokole göre, 198 adadan oluşan alanın 39 yapı adasını kapsayan bölümünde ilçe belediyesi, 86 yapı adasını kapsayan bölümünde İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından çalışmalar yürütülmüştür. Kalan 73 yapı adası ise İstanbul Üniversitesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İstanbul Manifaturacılar Çarşısı mülkiyetinde yer almaktadır. Bölge 5 etaba ayrılarak, projelendirme çalışmaları başlatılmıştır. Bununla birlikte, yenileme alanı çalışmaları kapsamında ilk yıkımlar 2007 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi iştiraki Kiptaş tarafından yapılmıştır. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023) Bu tarihlerde kurulun alandaki yükünü hafifletmek için İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü), Süleymaniye'nin önemli sivil mimarlık örneklerinden Kayserili Ahmet Paşa Konağı ve bitişiğindeki yapılarda faaliyete başlamıştır. KUDEB bünyesinde 2007-2008'de kurulan Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı ve Proje Grubu ile Taş ve Ahşap Eğitim Atölyeleri, özellikle Dünya Mirası alanlarında bakım-onarım ve restorasyon konusunda eğitim, uygulama ve yayınlarıyla önemli katkılar sunmuştur (İBB KUDEB, 2009)

Aradan geçen yıllarda UNESCO Dünya Miras Komitesi toplantılarında alanın bütünsel olarak korunması, konut dokusu için ise acil ve uzun vadeli genel koruma stratejilerinin oluşturulması yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.

Ancak Süleymaniye'de 2010'lu yıllarda artan mülkiyet değişimleri ve yıkımlar sonucunda, 2019 yılında meri plana uygun olmayan ve bütüncül koruma ilkelerine aykırı olan avan projelerin onay süreçleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından

durdurulmuş; onaylı projeler iptal edilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Dairesi bünyesinde 2019 yılında yapılan çalışmalarda, mevcut durumun riskleri ele alınmış; geçerli avan projelerin uygulanması halinde Dünya Mirasının nasıl bir tehdit altında kalacağı değerlendirilmiştir (KMKM, 2019).

Aradan geçen zaman içerisinde yaşayan bir doku olarak bölgenin güncel analizlerinin yapılması, arşiv araştırmalarının derinleştirilmesi ve koruma stratejisinin belirlenmesi için Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı bir çalışma başlatmıştır. Üst  l ekli planlar ve koruma stratejisinin ilişkilenmesi için önemli olan bu çalışma ile alandaki güncel çalışmalar başlamıştır.

3.2 Dünya Miras Alanı Süleymaniye Tarihsel Arka Plan

Süleymaniye, Tarihi Yarımada içerisinde, İstanbul'un tarihini yansıtan, çok kültürlü katmanları barındıran bir alandır. Bölgenin tarihsel gelişimine bakıldığında paleotopo rafya ve arkeolojik araştırmaların sınırlı olması alana dair bütüncül bir yaklaşımı zorlaştırmaktadır. Bölgenin tarihi ile ilgili bilimsel kaynaklar tarih sonrası dönemi anlatır. Ancak bilinmektedir ki Marmara Denizi'nin oluşumu, kentin iki yakasını şekillendiren ve bugünkü halini alan fiziksel değişimlerin önemli bir parçasıdır. Ayrıca, kıta levha hareketleri gibi jeolojik süreçler de bu değişimlere katkıda bulunmuştur (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

Bölgenin jeolojik açıdan incelenmesi, potansiyel dolgu katmanlarının ve yeraltı kültür mirasının belirlenmesini sağlayacaktır. Yarımada'da, Trakya, Bakırköy, Güngören, Kuşdili, Çukurçeşme formasyonları ve dere alüvyonları ile yapay dolgu alanları şeklinde 6 yüzey birimi tanımlanmaktadır (1/5.000 Nazım İmar Planı, 2005). Tarihi Yarımada'nın neolitik dönem katmanlarının, kentsel dokunun altında, toprağın koruyucu özelliğinin bir sonucu olarak, h l  korunuyor olduğu düşünülebilir. Bu dönemin özellikle su varlığı ile ilişkileniyor olması, Haliç'in ve akarsu yataklarının potansiyel kalıntı alanları olarak tanımlanmasını gerektirir (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

Dünya Miras Alanı Süleymaniye'nin arkeolojik ve tarihsel verileri tarih sonrası verilerine dayanır. Süleymaniye'nin bulunduğu, İstanbul'un tarihî yerleşim yerlerinden biri olan üçüncü tepe, Doğu Roma döneminde kentin en önemli meydanlarından Tauri Forumu, I. Constantinus'un (Konstantin) ve II. Leon'un

sarayları ile şehrin ana eksenini teşkil eden Mese'nin yakınındadır (Bilecik, 2004: 307). M.S. 4. yüzyılda Roma'dan koparak yeni bir başkent oluşturan İmparator I. Constantinus'un (272-337) yaptırdığı kara surları ile sınırlı alanda yer alan Süleymaniye tek bir yerleşim birimi Region ile tarif edilemez (Berger, 1997: 353).

Bölge, İmparator Valentinianus'un (Valens) kente temiz su sağlaması amacıyla, 368-373 yıllarında yapımı süren, Valens Kemerı'nin tamamlanması ile günümüze ayakta ulaşan en eski anıtını kazanır (Müller-Wiener, 2001: 273; Kuban, 2000: 95). Su kemeri ile getirilen su sarnıçlarla şehre dağıtılır. Bu dağıtımın yapılmasında erken dönemden itibaren yeraltı sarnıçları (Yerebatan Sarnıcı, Binbirdirek Sarnıcı, Mangana Sarayı Sarnıcı, Studios Sarnıcı, Pantokrator Sarnıcı) ile açık sarnıçlar (Aetius Sarnıcı, Aspar Sarnıcı, Mokios Sarnıcı) oldukça etkilidir (Kuban, 2000: 95-96).

II. Theodosius döneminde, 413 yılında, barbar saldırılarına karşı yapılan yeni surlar ile kent sınırları büyümüştür (Mango, 2006: 44). I. Iustinianus (Jüstinien) döneminde (527-565) çıkan Nika isyanı ise kenti tahrip ederek değiştirmiştir. İsyanın bastırılmasının ardından yeniden yapılanma sürecine girilen kentte, tarihçi Prokopius'a göre otuz üç kilise onarılır (Kuban, 2000: 100-10; Müller-Wiener, 2001: 273). V. Konstantinos'un (Konstantin) (741-775), 7. yüzyıldaki Avar kuşatmasının ardından su yolunu yeniden inşa ettirmesi, büyük bir bayındırlık faaliyeti olarak kayda geçmektedir (Müller-Wiener, 2001: 275).

3.2.1 10-15.yy'da Süleymaniye

9. ve 10. yüzyıllardaki Makedonya Hanedanlığı, tüm kuşatma ve felaketlere karşın imparatorlukta siyasi ve kültürel gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Kent bu süreçte iki defa Ruslar, birer defa Bulgarlar ve Macarlar tarafından olmak üzere birçok defa kuşatılır; 989 yılındaki büyük depremde kentteki neredeyse tüm yapıların yıkıldığı belirtilmektedir. Bu dönemde birçok yapı onarılır, Büyük Saray'a yeni bina yaptırılır, Hagia Thekla Tou Palatiou Ton Vлахernon Kilisesi (Atik Mustafa Paşa Camii), Theotokos Konstantinos Lips Kilisesi (Fenarî İsa Camii), Myrelaion Kilisesi (Bodrum/Mesih Paşa Camii), Ayios Yiorgos Kilisesi, Philanthropos Manastırı inşa ettirilir (Eyice, 2000: 579).

11. ve 12. yüzyılda Komnenoslar Hanedanı döneminde, kentteki imar faaliyetleri, toprak kayıpları yaşanan sancılı dönemlere rağmen sürdürülür. Hristou Pantepopti Kilisesi, Saint Theodoros Kilisesi (Kilise Camii), Pantokratoros Hristu Manastırı, Ayia

Theodosia Kilisesi, Ayakapı Ayios Nikolaos Kilisesi, Ayios Ioannis en to Trullo Kilisesi (Hırâmi Ahmet Paşa Camii) ve Theotokos Kyriotissa (Meryem) Kilisesi (Kalenderhane Camii) inşa edilir. 1010 yılındaki deprem, kentte hasara neden olmuştur (Müller-Wiener, 2001: 405).

12. yüzyılın sonları ve 13. yüzyıl ise, çöküş ve istilanın izlerini taşır. Şehrin 1204 yılında Latinler tarafından işgal edilmesinin ardından; öncelikle kiliselerdeki mezarlar yağmalanır, bu yağmalar tüm kenti olduğu gibi bölgeyi de etkiler (Müller-Wiener, 2001: 406). Latin yağması ve hakimiyeti sırasında gerçekleşen yangınlar ile kent harap bir hal alır (Nicol, 2016: 52).

13. yüzyılda Paleologos hanedanlığının iktidara gelmesi, kenti tekrar yaşanır ve güçlü kılma çabaları, bölgede onarım ve düzenlemeler ile kendini gösterir (Nicol, 2016: 52). Bu dönemde şehrin tekrar yapılanmasında kültür hayatında son bir atılım görülür. Chora Manastırı (Kariye Camii), Theotokos Pammakaristos Manastırı'nın (Fethiye Camii) freskleri bu duruma örnektir (Eyice, 1983: 95). Ancak Suriçi'ndeki pek çok anıtsal yapının, devşirme malzeme olarak, sur güçlendirmelerinde kullanıldığı bilinmektedir (Müller-Wiener, 2001: 406).

14. yüzyıla gelindiğinde imparatorluğun siyasi ve ekonomik anlamda çöküşü, şehrin fiziki yapısına etki eder. Bu süreç 1453 yılında İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesine dek kentin haraplaşmasına neden olur (Kuban, 2000: 186).

Tarihsel referansların dışında bölgede açığa çıkan buluntular, Doğu Roma ve öncesindeki kurguya ilişkin somut veriler sağlar. Valentinianus Kemerli ve Geçidi (Bozdoğan Kemerli), Theotokos Kyriotissa Kilisesi (Kalenderhane Camii) ve kiliseye ait çifte hamam kalıntıları, güney şapel ve Pastophorion, Kimiseos tis Theotokou (Ayın Biri) Ayazması, Ayios Theodoros Kilisesi (Vefa Kilise Camii), Sarnıç (Kırazlı Mescid Sarnıcı), Süleymaniye Sıbyan Mektebi avlusundaki sarnıç, Haliç Surları: Surlar ve Zindan Kapısı, Manastır Medhali, Hoca Hamza Mescidi altındaki sarnıç öne çıkmakla birlikte, başka birçok tonozlu yapı kalıntısı, kuyu, mahzen ve sarnıç da bulunmaktadır (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

İstanbul, 15. yüzyılda Osmanlı yönetimine geçmesinin ardından Fatih Sultan Mehmed tarafından “payitaht” ilan edilir. Fatih Sultan Mehmed, kentin başkent olarak yeniden düzenlenmesi amacıyla imar ve bayındırlık faaliyetlerini başlatır (İnalçık, 2015: 51). Bu süreçte, surların tamir edildiği, Büyük Çarşı (Kapalı Çarşı), Sultanpazarı ve

Saraçhane ticaret merkezlerinin kurulduğu; eski su yollarının tamir edildiği ve Kırkçeşme'nin yapıldığı; Ayasofya Camii kompleksi ile altyapı tesislerinin kurulduğu, ardından 'kayser'in adına bir cami ile "sultanî" bir külliye inşa edildiği bilinmektedir (İnalçık, 2015: 52-55).

3.2.2 15-20. yy'da Süleymaniye

Fatih döneminde ilk sarayın Theodosius Meydanı'nda, bugün Müftülüğün ve İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu alanda kurulması ve 16. yüzyılda burada Süleymaniye Külliyesi'nin yapımı, bölgenin sonraları Dünya Mirası Listesi'nde üstün evrensel değerleri ile yer almasına neden olacak sürecin de başlangıcını oluşturur. 1454-1458 yılları arasında yapıldığı düşünülen saray yerleşkesi, Topkapı Sarayı'nın inşasına kadar Fatih Sultan Mehmed'in oturduğu bir merkezdir. Süleymaniye bu dönemde, olasılıkla, yönetim ile bağlantılı, üst tabakanın da yerleşim alanıdır. Bu tarihsel sürecin izleri, yenileme alanının özellikle Haliç'e doğru inen kesimlerinde "hâne-i kebîr" olarak tanımlanabilecek "bahçeli evler" ve kayıtlara geçen "konaklar"ın mevcudiyetinden okunmaktadır (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

16. yüzyıl tüm kenti ve bölgeyi etkileyen bir felaket ile başlar, 1509 yılındaki büyük depremle sarsılan şehirde, özellikle Tarihi Yarımada etkilenir. Küçük Kıyamet olarak adlandırılan 1509 depreminde Eğrikapı'dan Yedikule'ye kadar olan alan, surlar, Kız Kulesi ve Galata zarar görmüştür. Deprem, 109 cami ve mescit ile 1070 evin yıkımına neden olmuştur (Cezar, 1963: 384).

Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul'da Süleymaniye Camii ve vakıflarıyla kent ve bölge için yeni bir dönem yaratır. Bölgede Süleymaniye Camii ve imaretinin yapımına 1550 Temmuz'unda başlanır, 1557 Ekim'inde yapımı tamamlanır (İnalçık, 2015: 68). Süleymaniye Külliyesi ile birlikte, bir cami ve buna bağlı gelişen medreseler, hamam, darüşşifa, darüzziyafe, darülkurra, darülhadis, imaret, kervansaray, arasta ve çarşılarından oluşan külliye yapıları dokuda farklılaşmaya yol açar (Kuban, 2000: 240). Süleymaniye Camii ve türbelerinin etrafında yer alan bahçenin çevresinde, külliyenin darülhadis hariç tüm yapılarını içeren üç sokak planlanır; bu sokaklar birbirlerine dik açılarla birleşir (Dbist, 1994: 94).

Süleymaniye, zaman içinde pek çok nitelikli konuta ev sahipliği yapmıştır; civarında vezir, nişancı, kazasker gibi üst düzey devlet görevlileri için saraylar ve konaklar yaptırıldığı bilinmektedir. Birçoğu günümüze ulaşamayan, ancak kayda geçmiş bazı

önemli konutlar şunlardır: Siyavuş Paşa Sarayı, Lala Mustafa Paşa Sarayı, Pir Mehmed Paşa-yı Karamani Sarayı ve İsmihan Sultan Sarayı. Süleymaniye'den Haliç'e inen yamaçta yer alan Sadrazam Siyavuş Paşa Sarayı'nın mimar Sinan tarafından inşa edildiği ve 300 odası, 7 hamamı, 50 esnaf dükkânı yer alır (Evliya, 2003:277). Öte yandan sarayın etrafı Fatma Sultan Medresesi, Kepenekçizade ile Mollazade evleri ve halka açık iki yol ile çevrilidir. Sarayın etrafında Vezir-i azamın (Sadrazamın) maiyetindeki Kethuda Bey, Çavuşbaşı ve Re'îsü'l-küttâb'ına mahsus mekânların da bulunduğu bilinmektedir (Yerasimos, 2012: 73-121).

Külliyenin tamamlanması, Süleymaniye'nin eğitim esaslı, ulema yerleşimi olarak gelişmesine neden olur (Canatar, 2002: 221). Ancak limana ve ticarete olan yakınlığı nedeniyle Süleymaniye, çevresinde, zanaatkâr atölyeleri, ticarethaneler ile geniş dükkânlar ağı oluşan bir bölgedir. Süleymaniye Külliyesi inşa edilirken, akar olarak yapılan çarşı ile ticaret merkezi niteliğindeki Mercan'a ve Haliç'e doğru inen sokaklarda -günümüzdeki isimlerinden de anlaşılacağı üzere- ticarethanelerin bulunduğu bilinmektedir. Bunlar; bakırcılar, dökmeçiler, kepenekçiler, ahşap tornacılarıdır (Dbist, 1994: 94). Bu dönemde Saraçhane'de ev eşyaları, at takımları vb. araç-gereçlerin imal edildiği bilinmekte; İstanbul Bedesteni yakınında bir çarşının var olduğu, bu çarşının kuzeyinde Atpazarı'nın civarında at koşumları ve üzengi üreten zanaatkârların olduğu düşünülmektedir (İnalcık, 2015: 65). Bölgenin ticarete bu yakınlığı, ticaret ile ilişkilenebilecek konaklama biçimlerinin temsilini gerektirir. 16. yüzyıldan itibaren, "bekâr odaları", kayıtlarda Süleymaniye ile ilgili de yer almaktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bekâr odalarının yapımı için bazı büyük konaklara ait bahçeler de kullanılmıştı. Ancak "bekâr odaları" mahallelerin dışında ya da çarşı civarlarında konumlandırıldı (İnalcık, 2015: 79).

Baba Cafer Zindanı çevresinde, 1554 Aralık'ında, çıkan yangının ardından Süleymaniye ve çevresini etkileyen bir dizi karar alınmıştır: Bunlar, yanan yapıların yeniden yapımında geniş ahşap saçak kullanımının terki ve yangınları önlemek amacıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın Mimar Sinan'a hazırlattığı hükümdür. Bu hükümlerde yönetimin, uygulayıcıların kalitesini arttırarak çözüm üretmeye çalıştığı gözlenmektedir (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

1559 tarihli karar ise tüm kent dokusunu etkiler niteliktedir. Buna göre binalar, iki kattan yüksek olmayacak ve sokaklara taşma yapılmayacaktır. 16. yüzyıldan itibaren çeşitli yönetmelikler çıkarılarak, yaşanan büyük yangınlardan sonra özellikle kamu

binalarına yakın olan evlerin taş veya tuğla malzemeden inşa edilmesi kararı alınır (İnalçık, 2015: 78-79).

17. ve 18. yüzyılda fiziksel çevreyi etkileyen faktörlerin başında yangınlar gelmektedir: 1613 yangınında Şehzade Külliyesi'nin zarar gördüğü bilinmektedir. Ardından, 1633 ve 1660 yangınları etkili olmuştur (Cezar, 1963: 337-338). “Harîk-i gâlib”, “ihrâk-ı azîm”, “harîk-i kebîr” olarak adlandırılan 1660 yangını, Odunkapısı mevkiinde başlayıp Süleymaniye'yi etkisi altına almıştır (H. 16 Zilkade 1070/M. 24 Temmuz 1660). Birkaç yıl sonra, H. 7 Rebiülahir 1094/M. 5 Nisan 1683'te, yine Odunkapısı'ndan çıkan yangın, Ayazma kapısına ilerleyerek Süleymaniye'ye kadar uzanmış ve binden fazla evin yok olmasına neden olmuştur (Cezar, 1963: 342).

Yangınlar sorunu, farklı önlem çabalarını da gündeme getirmiştir. Bu süreçte gelişen, yapı stokunu daha dayanıklı bir sisteme -kârgir- dönüştürme önerileri, Süleymaniye için hızlı bir dönüşüme yol açmazken bölgede yangınlar süregelir. Sırasıyla 1750 ve 1752 yıllarında bölgeyi etkilemiş olabilecek çeşitli yangınlar kayda geçmektedir (İzzî, 2019: 924-925). Bu yangınların ardından 3 Eylül 1754 depremi, çeşitli yıkımlara neden olmuştur (Cezar, 1963: 389). 1756 yılında Süleymaniye'yi etkileyen üç yangın gerçekleşir.

18. yüzyılda bölgeyi ve İstanbul'u etkileyen en önemli olay ise 1766 depremidir. Depremde birçok kârgir ve ahşap yapı yıkılır (Cezar, 1963: 390). Deprem ile ilgili kayıtlardan Süleymaniye Camii'nin hafif hasar aldığı anlaşılmaktadır (Mazlum, 2001: 34).

Şehirde 1774-1783 yılları arasında, küçüklü büyüklü on altı yangın gerçekleşmiştir. Bu yangınlar arasında Küçük Pazar mevkinde H. 2 Şaban 1193/M. 15 Ağustos 1779 tarihinde gece saat dört buçukta başlayıp, ertesi gün on bire dek devam eden yangın bölgeyi etkilemiştir (Enverî, Târîh-i Enverî, No. 67, vr. 114b). Ardından, H. 13 Ramazan 1196/ M. 22 Ağustos 1782 tarihinde başlayıp, iki gün süren İstanbul yangını, “Büyük Yangın”, Cübbe Ali mevkiinden çıkıp, Narlı Kapı, Samadye, Davud Paşa ve Lanka Yeni Kapı'dan sahile kadar olan bölge ile Topkapı ve Mevlevihane Yeni Kapı etrafından Silivri Kapı'ya, Yedikule Kapısı'ndan sahile dek uzanarak Sakız Ağacı civarı Kapudan Paşa Hamamı, Bozdoğan Kemerı, Vezneciler ve Hasan Paşa Han'ı Aksaray, Cerrahpaşa, Avratpazarı, Molla Gürani, Yüksek Kaldırım, Davud Paşa Camii ve havalisi, Yeni ve Eski Odalar, Hekimoğlu Ali Paşa Camii ve çevresi ile Koca

Mustafa Paşa'yı etkisi altına alır (Enverî, 164b, 165a). “Büyük Yangın”da Şehzâde Camii ile beraber Emir Buhari türbesi ve çevre türbeler ile Yeniçeri kışlarından Yeni Odalar'ın tamamı ve Eski Odalar'ın kırk dört tanesi yanmıştır. Gazanfer Ağa Medresesi de bu yangından sonra onarılmıştır (Kütükoğlu, 2000: 170).

Alanı etkileyen diğer önemli yangınlar 1785-86 ve 1789 tarihli dir. 19. yüzyıla gelindiğinde, yangınların engellenemediği gözlenmektedir. Süleymaniye'de büyük hasara neden olan bir yangın, 16 Kasım 1808'de Ağakapısı'ndan başlamıştır (Cezar, 1963: 367). Ardından, 1812'de, Devehamı Mevkii'ni etkileyen bir yangın daha kayda geçmektedir. 1826 tarihli Hocapaşa yangını sonrasında Bab-ı Âli binası yanınca Süleymaniye'deki Ağakapısı binası Bab-ı Âli binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023)

19. yüzyılda semt, askerî ve dinî üs kimliğini korurken, bölgeye eklenen idari yapılar ile yeni bir kimlik daha kazanmaktadır. Sultan Abdülaziz döneminde, Seraskerlik binası Süleymaniye'de yapılır. Semt, güneyde Daire-i Umur-ı Askeriye, Kışla-yı Hümayûn, Cephane, Süleymaniye Kışlası ile hastane, tamirhane ve ahırların olduğu askeri kompleks ile kuzeyde eski Ağa Kapısı yerindeki şeyhülislamlığa (Bâb-ı Meşihat) ev sahipliği yapmaktadır. Ardından Maliye Hazine-i Celilesi ve hizmet binaları, Seraskerlik Meydanı'nın güneybatısında konuşlanacaktır (Bilecik, 2004: 24).

19. yüzyılda kentin eğlence merkezi olan Direklerarası, uzun yıllar İstanbul'un tiyatro tarihinde ve sosyal yaşamında önemli yer tutmuştur (Çavaş, 1994: 60). Özellikle yüzyıl sonlarında burada yaptırılan tiyatro ve sinema binaları, dönemin kumpanyalarına ev sahipliği yapmış; ileride Darülbeydi-i Osmani adıyla kurulacak ve günümüzün Şehir Tiyatroları'na evrilecek bir kültürel sürekliliğin temelini atmıştır. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023)

19. yüzyıl Süleymaniye için yıkımlar, yeni yapımlar, yeni işlevler, yeni ulaşım güzergâhları, aynı zamanda bunların oluşumunu sağlayan hukukî düzenlemeleri içerir. Bu süreçte kent tasarımına ilişkin ilkeler 1836'da Mustafa Reşit Paşa tarafından belirlenir; yangın kontrolü için ulaşım kolaylığı sağlamak amacıyla mevcut doku düz ve geniş arterler ile kesilecek şekilde planlanır. Ayrıca yangınların önlenmesi için yapı malzemesi ahşaptan kârgire dönüştürülür. Ardından 1839 yılında Helmut von Moltke, sokak kurgusunu düzenlemek üzere görevlendirilir. Moltke, Reşit Paşa'nın fikirleriyle uyuşan bir proje hazırlar ancak bu proje uygulanmaz (Çelik, 1996: 41-42).

19. yüzyılın ikinci yarısına girerken bölgeyi etkileyen nizamnâmeler ise başlıca şunlardır: 1848 Ebniye Nizamnâmesi, 1858 Sokaklara dair Nizamnâme, 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnâmesi, 1875 İstanbul Belde-i Selasede Yapılacak Ebniyenin Suret-i İnşaiyesine Dair Nizamnâme, 1877 Dersaadet Belediye Kanunu ve 1882 Ebniye Kanunu (Çelik, 1998: 42). Eski eserleri korumaya yönelik ilk düzenlemeler, Asar-ı Atika Nizamnâmeleri ile yürürlüğe konulmuştur (Çal, 1997: 391-92; Karaduman, 2004: 79). 1869 yılında çıkarılan ilk nizamname ile başlayan süreç, 1874 ve 1884 yıllarında çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnâmelerinde taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin maddelerin yer alması ile devam etmiştir. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023)

19. yüzyıl sonunda başka bir yıkıcı deprem İstanbul'u harap eder (Küçükalioglu Özkılıç, 2011: 353-465): 1894 Depremi. Süleymaniye'de bulunan bazı yapıların bu depremde zarar gördüğü anlaşılır. Bu depremde, Emir -Emre- Hoca Medresesi olarak bilinen yapı, Devoğlu Medresesi, Hacı Hamza Camii, Katip Şemseddin Camii, Kirazlı Mescit, Mekteb-i Nüvvâb binasının da zarar gördüğü anlaşılmaktadır (Özkılıç, 2011: 350, 355, 401, 407, 423).

Kentin genelinde, 18. yüzyıldan başlayarak süregelen değişimler, 20. yüzyılda da devam etmiş, Süleymaniye, bu dönemde yoksul bir semt haline gelmiştir (Dbist, 1994: 95).

Bu değişim ve dönüşüm sürecinde deprem ve yangınların büyük etkisi olmuştur. Ve hatta yangınların da etkisi görece daha fazladır denilebilir.. Süleymaniye ve çevresini şekillendiren yangınlar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde de yaşanmaya devam etmiştir. 1918-19 tarihine ait bir raporda İstanbul'un bazı semtlerinde 62 mahalde yangın kaydına rastlanmaktadır. Bu yangınlardan 1908 Çırçır Yangını İstanbul yangınlarının en büyüklerinden sayılır (Cezar, 1963: 376). 31 Mayıs'ta Sultan Selim'de başlayan yangın, çeşitli kollardan İstanbul'a yayılır. Fatih tarafına ilerleyen kolu Fatih ve Malta çarşılarını yakıp Emir Buhari, Et Meydanı, Taşkasap bölgesine ulaşır (Cezar, 1963: 379-380). Ardından 1918 yangınında Tuti Abdüllatif Medresesi tamamen yok olur (Üstüner, 2003: 30). Sekbanbaşı Mescidi yanar (Kotil, 1986: 206-207). Manisalı Mehmed Paşa Mescidi de harap olur (Aydoğan İşler, 2015: 649-650).

Cemil Paşa'nın şehremini olarak atanmasının ardından, Balkan Savaşı'nın koşullarından yararlanılarak borç alınması, 1912-1914 yıllarında kentte yoğun imar faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlar (Tekeli, 2013: 74). Bu yıllarda, 1.500 binanın

yanmış olduğu ırır-Fatih ve 5.500 binanın yanmış olduğu Mercan-Aksaray yangın alanlarında, Auric'in planlarının uygulanmasına başlanmıştır; Fatih Parkı da bu süreçte yapılır (Tekeli, 2013: 74).

1914-1918 tarihinde yaşanan I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanır. İstanbul 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilir. İşgal boyunca İtilaf Kuvvetleri'nin ikâmeti için birçok resmi ve özel binaya el konulur. Stratejik öneme sahip birçok binaya İtilaf Kuvvetleri tarafından el konulması, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlara yol açar. Bu süreçte alanda, Harbiye Nezareti Meydanı'nda Süleymaniye kapısı civarındaki Süleymaniye Kışlası ve Jandarma Mektebi binalarına da el konulmuştur (Yiğit, 2019: 5-6).

1918 tarihli hava fotoğrafı ve Necib Bey'in hazırlamış olduğu kent rehberi, işgal yıllarının başlangıcında Süleymaniye ve çevresinin fiziksel durumuna ilişkin veri sağlamaktadır: Fatih Reşat Nuri Sahnesi'nin yapılacağı parselde kentsel boşluk bulunduğu, Atatürk Bulvarı aksının Şebsefa Hatun Camii'ne kadar ulaştığı tespit edilmektedir. Ayrıca Molla Şemseddin Gürani Camii'nin batısında, haziresi ve Süleymaniye Külliyesi komşuluğundaki, taş duvar ile çevrili açık alan ile 1890 yılında bir konak parselinde yapımına başlanan Karamürsel Mensucat Fabrikası parselindeki büyük açıklık dikkat çekmektedir. Necib Bey haritasında, proje alanının batısında, Süleymaniye Camii arkasında, Ferhat Paşa Caddesi üzerindeki dokuda ızgara sisteme dönüşen adalar görülmektedir. Bu tarihte Direklerarası'nın bir kısmının, tramvay yolu açılmak üzere yıkılmış olduğu da belgelenmiştir. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023)

3.2.3 Cumhuriyet Sonrasında Süleymaniye

I. Dünya Savaşı ve ardından işgal yılları İstanbul'un ekonomik, sosyal ve demografik kayıplara uğradığı yıllardır. 4 Ekim 1923'te işgal kuvvetlerinin çekilmesi, 29 Ekim'de yeni rejimin ilanı ve anayasal düzenin bu yönde kurulması ile İstanbul için yeni bir sürecin başlangıcı olacaktır. Başkentin Ankara olarak belirlenmesi de kentin iyileşme sürecinde yavaşlatıcı bir unsur olarak önerilebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kentin nüfusunun işgal öncesine göre yarıya düştüğü de tespit edilmektedir. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023)

Cumhuriyet'in ilanının ardından nahiye sistemi sürekliliğini korur; Süleymaniye ise, bir semt olarak tanımlıdır. Günümüzün Süleymaniye Yenileme Alanı, o dönemde

kısmen Küçükpazar ve Beyazıt nahiyeleri ile tarif edilmektedir. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023)

Cumhuriyet'in ilanından sonra bölgenin tarihî dokusunu alansal olarak değiştiren/zarar veren bir etken olarak Prost Planı tanımlanabilir. Muhittin Üstündağ'ın belediye başkanlığı döneminde, 29 Nisan 1938'de, Prost'un Suriçi ve Beyoğlu'na yönelik 1/5.000 ölçekli nazım planı 'Umumi Meclis'te kabul edilir (Tekeli, 2013: 82). Prost planı, çeşitli eleştirilere karşın, 1939 yılında Haşim İşcan'ın belediye başkanlığı döneminde yürürlüğe girmiş ve uygulamaları çeşitli belediye başkanlarının dönemlerinde sürdürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca yürürlükte kalmış ve uygulanmış plan, 1964 yılında 'Suriçi Nazım İmar Planı'nın onaylanması ile geçerliliğini yitirmiştir.

Prost Planı, İstanbul ve Beyoğlu için çeşitli ulaşım düzenlemeleri, meydan önerileri vb. içeren kapsamlı bir çalışmadır. Süleymaniye Bölgesi özelindeki kararları üniversitenin, Beyazıt ve Şehzadebaşı arasında gelişeceği öngörüsü ile, mevcut meydanının ve çevresinin öğrenciler için kullanılacak büyük bir park olarak önerilmesi, yönetim yapılarının ayrılması ve Süleymaniye Camii'nin yer aldığı bölgeye yönelik park düzenlemesi yapmasıdır (Aksoy, 2019:60).

Plan, Süleymaniye ve İstanbul için önemli değişimleri ulaşım kararları ile yaratmıştır. Projede, Taksimi Haliç köprülerine bağlayacak iki hızlı otomobil yolunun yapılması öngörülmüştür. Bunlardan birincisi Yenikapı Limanı'ndan başlayıp Saraçhanebaşı'ndan geçerek Unkapanı'na uzanan Atatürk Bulvarı'na ve o zaman yapılmakta olan Atatürk Köprüsü'ne, Azapkapı'da bağlanan yoldur. Bu yolun ilk aşamada Azapkapı-Şişhane-Tozkoparan yoluyla İngiliz Sarayı'nın önüne kadar açılması önerilmektedir (Tekeli, 2013: 86). Prost Planı'nın, Atatürk Bulvarı ve bağlantılarına yönelik kararları, Tarihi Yarımada içinde ulaşım ve kimlik sorunlarının temellerinin atıldığı uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Tarihi Yarımada'ya kuzey-güney doğrultusunda eklenen Atatürk Bulvarı, Süleymaniye ve Zeyrek'in bütüncül ilişkisini koparmıştır. Atatürk Bulvarı'nın Şehzadebaşı-Unkapanı kısmının açılması için gerçekleştirilen yıkımlarda Kırk Çeşmeler, İbrahim Paşa Hamamı ve birçok geleneksel konut yapısının yok olduğu bilinmektedir (Ünsal, 1969).

Bu süreçte kamusal işlevlerin ve yapılarının bulvarın komşuluğuna getirilmesi, kültür mirası niteliğinde Modern mimari yapıları bölgeye kazandırmıştır. Bunlar: (1) 1952

tarıhli, İstanbul Hıfzıssıhha Enstitüsü binası, (2) 1956 yapıımı, İstanbul Tekel Genel Müdürlüğü binası, (2) 1961 yılında hizmete giren Reşat Nuri Sahnesi (Fatih Tiyatrosu), (3) Sedat Hakkı Eldem'in 1962 yılında tasarladığı, 1962-1964 yılları arasında inşa edilen SSK Zeyrek Tesisleri, (4) 1960 yılında Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler'in tasarladığı ve 1969 yılında yapıımı tamamlanan İMÇ bloklarıdır (İBB KMKM, 2022b). Ancak bu uygulamaların derin kazılarında -İMÇ için derin kazı yapıldığı bilinmektedir- yeraltı kültür varlıklarına nasıl bir tahribat oluşturulduğu araştırma sürecinde tespit edilememiştir. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023)

1964 Tasdik Tarihli “Suriçi Nazım İmar Planı”, Haşim İşcan'ın seçim ile yönetime gelmesinden yaklaşık bir yıl sonra, 1964 yılında onaylanarak yürürlüğe giren 1/5.000 ölçekli “Suriçi Nazım İmar Planı”, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Suriçi'ne yönelik ayrıntılı bir planlama çalışması ve temel stratejik kararları içermektedir. Planda, Tarihi Yarımada'nın yer aldığı tüm planlar bütüncül ele alınmış ve üst ölçekli arazi kullanımları düzenlenmiştir. Süleymaniye özelinde, 1981 yılına kadar yürürlükte olan plan, yapı adalarının formunu korumuştur. Planda tescilli yapılar işlenmiş ve yapı sınırlarının korunması planlanmıştır. Yapılaşma koşullarına ilişkin herhangi bir karara bu planda yer verilmemiştir (Suriçi Nazım İmar Planı, 1964).

1964 planı, geleneksel yapı adası formlarını ve sokak kurgusunu koruması adına olumlu bir çalışma olarak değerlendirilmektedir. Ancak yeterli sınırlama getirilmeyen yeni yapılaşma süreçleri, ölçek dışı kontrolsüz kütlelerin ve ek katların Süleymaniye'de belirmesine de izin vermiştir. Arazi kullanımı yönüyle, Süleymaniye için tüm Suriçi ile ilişkilendirilmiş bir öneri getirmesi, dokunun karma işlev kurgusuna yer vermiş ve yaşatılması için bir projeksiyon önermiş olması açısından olumluyken; plan, Süleymaniye'nin kuzeyinde geleneksel ticaret ve yaşam alanlarını barındıran bölgede, “turizm”e bağımsız bir başlık olarak yer vermesi nedeniyle eleştirilebilir. Planda önerilen park alanlarından birinin anıt yapıda konuşlandırılması, diğerinin de külliye'nin bakı noktasında yer alması ise kabul edilemez (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

Planın günümüze yansımaları: Konut, ticaret ve yeşil alan kurgusundaki bölgelemenin korunması, turizm işletmelerinin bölgenin güneyine yerleşmesi, 1940'lara tarihlenen yapılara getirilen ek katlar, ve plan onayı ardından 1980'lere kadar uygulanan kütle ve

gabarileri ile çevreye aykırı yeni yapılaşmalar biçiminde ifade edilebilir (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sanayileşmesi/kentleşmesi hedeflenen Türkiye için özellikle İstanbul, ve İstanbul'da Süleymaniye'nin bu dönemde önemli bir kırılma yaşadığı söylenebilir. Ülke ve kent ölçekli kararlardan etkilenen Süleymaniye'de, geleneksel konut dokusunu yaşatabilecek ekonomik güçteki 'yerli' nüfusun bölgeyi terk etmesi, özellikle bu dönemde artış gösterir (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

Terklerin ardından boşalan konutlara Anadolu kırsalından göç eden nüfus yerleşir. Bu göç, geleneksel ahşap konutların özgününde öngörülenin üstünde nüfusa ve onun farklı kullanım ihtiyaçlarına karşılık vermesi yönünde fiziksel değişimlerin yapılmasına neden olur. Değişen fiziksel yapıya ek olarak işlevlerde farklılaşmalar tespit edilir. Bu süreçte bölgede atölye ve imalathaneler de artış göstermiş, konut alanları içine ilerlemiştir (Aksoy, 2019: 63). Böylece Süleymaniye geleneksel konut alanı kimliğinden başkalaştığı bir döneme girmiş; zaman içinde Süleymaniye konut bölgesinin doğu, batı ve kuzey yönünde ticaretle kuşatılması ile süreç bugüne ulaşmıştır. 1964 planı bu değişim sürecini göz ardı ettiği için eleştirilebilir (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

1970'lerde koruma süreçleri, 1967 yılında Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu'nun Venedik Tüzüğü'nü kabul etmesi ve tüzüğe uyulmasını istemesi ardından, 1970'li yıllarda ülke ölçeğinde koruma adına yeni tanım ve mekanizmaların geliştirildiği gözlenmektedir. ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin kurulması, yasa ve mekanizmalardaki değişimi de beraberinde getirmiş; koruma aktörlerinin, görev ve yetkilerinin yeniden tanımlanmasını sağlamıştır. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun (1973) yürürlüğe girmesinin ardından Süleymaniye'de, 1976 ve 1977 yıllarında toplu tesciller yapılarak alanın koruma altına alınmaya çalışıldığı; anıtların ve sivil mimarlık örneklerinin çoğunun korunması gerekli kültür varlığı sayıldığı gözlenmektedir (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

Tarihi Yarımada'da ahşap konutlarıyla en yoğun korunmuş, "karakteristik sokak dokuları ve görüntüleri"nin yer aldığı "Süleymaniye Mahallesi", 1977 yılında Tarihî Sit Alanı ilan edilmiştir. Ardından UNESCO tarafından 1979 yılında İstanbul ve Göreme Kampanyası başlatılarak; UNESCO, UNDP ve Kültür Bakanlığı işbirliğiyle İstanbul Belediyesi bünyesinde kurulan ofislerde Prof. Nezih Eldem'in

yürütücülüğünde -öncelikli alanlarda ve özellikle Süleymaniye’de- çeşitli pilot projeleri gerçekleştirilmiştir (Eldem, Tarihsiz: 1).

1970’lerin ikinci yarısında, Turizm Bakanlığı için Prof. Nezih Eldem yürütücülüğünde başlatılan “Süleymaniye Gelişim Projesi, Ön Projesi” çalışmaları bir süre durdurulmuş; ardından tekrar başlatılmış ve sonuçlandırılmıştır (Eldem, Tarihsiz: 1). Bu proje, konut varlığının korunmasını hedeflemekte ve yaşatılması için konut merkezinde kullanım esaslı ekonomik modeller geliştirmektedir: İstanbul Üniversitesi’nin varlığı vurgulanarak, bölgenin öğrenciler için de bir “yaşamsal çevre” olarak ele alınması önerilmektedir (Eldem, Tarihsiz: i). Eldem, konuya “insanlı” yaklaşırken, mevcut durumun -kiracılara yönelik- bir dram olduğunu da belirtmektedir. Proje, yapıları “iyileştirerek” konut stoku içine almayı önermektedir. Bu bakış açısıyla, pansiyonculuğu geleneksel konutlar ile bütünleştirerek büyük bir alanın üniversite kampüsüne dönüştürülmesi önerilmiştir (Eldem, Tarihsiz: ii, 1-3). Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen çalışmada, İstanbul Üniversitesi mülkiyetindeki tarihî yapıların hostel niteliğinde “yurt” olarak kullanılması önerilmiştir. Üniversite mülkiyetindeki yapıların çoğu 664 no.lu yapı adasında yoğunlaşmakta, 16 Mart Şehitleri Caddesi üzerinde Bozdoğan Kemerli ile sonlanmaktadır. Bu bölge ve çevresinde üniversitenin mülkiyetinde başka arsa ve yapılar da bulunur, kültür varlığı olanları: Vezneciler Hamamı yanında Bozdoğan Kemerli Caddesi üzerindeki iki ahşap bina ile bu yola saplanan Yorgancı Sokak üzerindeki kârgir konaktır. Prof. Nezih Eldem’in bölgeyi yaşatmak ve korumak için çoktan alanın kullanıcısı olan öğrencilere planlanmış/iyileştirilmiş yaşam alanları sağlama hedefi, ahşap yapıların ve geleneksel yapı düzeninin korunması esasıyla geliştirilmiştir. Geleneksel konut dokusuna saygı duyan, insan ölçekli yaklaşımı ve yaşamı merkeze alan bakış açısıyla örnek nitelikte olan proje; bodrum kat çözümleri ve ‘konaklama’ esaslı önerdiği kullanımları nedeniyle eleştirilebilir (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

Bu yıllarda tüm koruma çabalarının paralelinde, Süleymaniye’de hukuksuz müdahalelerin arttığı ve çeşitlendiği, zaman içinde bir kısmının da meşrulaştırıldığı gözlemlenir: Süleymaniye’de yakmalar, yıkımlar böylesi süreçlere örnek teşkil edebilir. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında sıkça rastlanan yangınlar, yapı stokunun ahşap olması, birbirine yakın konumlu yapıların varlığı, dar sokaklar nedeniyle ilerleyen yıllarda da bölgede etkili olmuştur. Ancak zaman içinde özellikle

tescilli yapıların yeniden yapımı -ucuz bir alternatif olan betonarme sisteme dönüştürülmesi- veya parseli otoparka dönüştürüp masrafsız işletme amacıyla da yangınlar çıkarılmıştır (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

1981 Tasdik Tarihli “Süleymaniye ve Civarı Uygulama İmar Planı” Bölgeye ilişkin önemli bir plandır. 1983 tarihli 2863 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma kanunun onaylanmasından önce yürürlüğe girer. 1981 tasdik tarihli, Süleymaniye ve Civarı Uygulama İmar Planı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. 1981 Uygulama İmar Planında, yapı adalarının formunu 1964 planında olduğu gibi korumuştur. Buna ek olarak tescilli ve yeni yapı sınırlarının ifade edilmesi ile yapı adası çeperleri de tanımlanmıştır. Koruma alanları önceki plan ile eşdeğerdir. Arazi kullanımı önerileri, 1964 Planı ile uyumludur; bölgenin kuzeyinde turizm, batısında ve doğusunda ticaret alanlarının yoğunlaştığı karma kullanım önerilmekte, konut ve eğitim alanları bölgenin merkezinde sınırlandırılmaktadır. 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı’nın yapı ölçeğindeki işlev tanımlamalarında da bu işlevsel kurgu esastır. Yeşil alanlar özellikle kıyı boyunca devam ettirilmiştir, önceki plandan gelen yapı adası avlularındaki yeşil alan sürekliliği ise korunmuştur. Ulaşım önerileri yenilik içermez. “Eski eser” tescilli yapılar planda yer almakla birlikte, korunması süreçleri GEEAYK kararı ile tanımlanmıştır. Planda korunması gereken “eser”ler haricindeki diğer yapılardaki yapılaşma ve işlev kararlarında genel tanımlar kullanılmıştır. Yeni yapılar için etrafı boşaltılmış ve yüksekliği azami 6.50 metre verilerek koruma esaslı bir yaklaşım sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kararın, tescili yapı komşuluğunda tarihî çevreye saygı gösteren yaklaşımı önemlidir. Ne yazık ki bu tutum yıllar içinde yerini bölgeyi talan eden bir yıkıcılığa bırakmıştır. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

1981 Uygulama İmar Planı yapı adası çeperlerini tanımlı hale getirmesi ve korunacak yapılara yaklaşırken gabari ilişkisini göz önüne alması ve sınırlaması, “bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonuna köklü bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde” tasarlanması nedeniyle olumlu bulunabilecekken, “uzak konumlu” yeni yapılaşmalarda gabariye 9.50 metre olarak izin verilmesi silüet bütünlüğünü bozan bir karar olarak eleştirilmelidir. Plan, ayrıca, Venedik Tüzüğü madde altıda tarif edilen “geleneksel ortam”ı “olduğu gibi bırakacak” biçimde koruma alanı sınırlarını genişletmeyerek ve yeni yapılaşmalarda “kütle ve renk ilişkilerinin” değişmemesine ilişkin daha kısıtlayıcı öneriler getirmeyerek koruma açısından yetersiz kalmıştır.

Bunlara ek olarak plan halkın katılımına yönelik bir program da içermemektedir. (Dünya Mirası Süleymaniye, 2023).

Plan, getirdiği öneriler ile konut alanlarının daralmasını engelleyememiş, bölgedeki kamusal alanları oluşturduğu trafik baskısına yönelik kısıtlayıcı tedbirleri yeterince içermemiş, konut alanlarının yaştırılmasını zorlaştıran bu sorunların süregelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 1964 planı ile benzer bir görmezden geliş içermektedir.

21 Temmuz 1983'te 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ilanı ile Süleymaniye'yi de etkileyen hukuksal çerçeve ve tanımlar değişmiştir. 1985 yılının Aralık ayında, "Süleymaniye Camii ve Çevresi" İstanbul'un Tarihi Alanları'ndan biri olarak, Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Böylece korunması, uluslararası önem kazanan Süleymaniye için planlama çalışmaları, 2863 sayılı kanun esasında, koruma ekseninde yürütülmüştür. Bu hukuksal çerçeve 5366 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ve ardından 2006'da bölgenin yenileme alanı ilanı ile tümüyle terk edilmiştir.

1990 Tasdik Tarihli "Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı", Süleymaniye'nin, 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesiyle birlikte planlama çalışmaları yinelenmiş, koruma politikaları kapsamında stratejiler belirlenmiştir. 1987'de Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, (ICOMOS) kabul edilmiştir.

1990 yılında tüm Tarihi Yarımada'nın sit ilan edilmesi ile bütüncül korunması yolunda adım atılmış, hazırlanan koruma amaçlı imar planı ile hukuksal içeriği oluşturulmuştur. 1990 tasdik tarihli, "Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı" Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. 1990 Planı, ulaşım düzeni ve ada yapılaşma sınırlarını korumuştur. Koruma alan sınırı 1981 planı ile benzer şekilde bırakılmış, Süleymaniye Camii, İÜ Alanı, İÜ Botanik Bahçesi ve çevresi ile sınırlanmıştır. Arazi kullanımı, 1964 tarihli nazım imar planı ile benzerlikler taşır; Ragıp Gümüşpala Caddesi çeperi "turizm tesis alanı", İMÇ ve Hanlar bölgesi "ticaret alanı" olarak tanımlanmış; Süleymaniye'deki konut, ticaret, eğitim ve yeşil alan işlev kurgusu korunmuştur. Plan, tüm Tarihi Yarımada'da zararlı imalat, depolama faaliyetlerinin dışa çıkarılması gerekliliğini dile getirmektedir. Ayrıca, plan notlarında Tarihi Yarımada dışına hizmet eden kamusal yapıların genişletilmesine "zorunda olmadıkça" izin verilmemesi, bu kullanımlardan boşalan alanlarda kültür,

turizm, rekreasyon, ticaret gibi işlevlere dönüşmesinin sağlanması planlanmıştır. Önceki planlardan farklı olarak, 1990 planında, “Konut alanlarında gerekli koşulları sağlamak şartıyla ev pansiyonculuğu yapılabilmesine” izin verilerek, konut işlevli alanlar turizm kullanımıyla ilişkilendirilmiştir. Ulaşım kararları önceki planlamalar ile örtüşür. Eski eserler ve sivil mimari örneklerinin restore edilerek turizm konaklama, ticaret sergileme, kültür gibi işlevlerle kullanılması öngörülmüştür.

1990 planı, mevcut karma işlev kurgusunu korumaya çalışması nedeniyle olumlu bulunabilirken, alanı ve konut stokunu kontrolsüz biçimde turizme açtığı için eleştirilmelidir. Bu süreçte plan, korunacak olan binaları belirtirken, “hangi binaların belirli koşullarda korunacağını, hangi binaların olağanüstü koşullarda feda edileceğini” tanımlamamaktadır. Mülk sahiplerinin evlerini büyük oranda terk ettiği ve bu konutların çoklu kiracıların kullanımında olduğu göz önüne alındığında Süleymaniye’de yapıların ev pansiyonculuğuna kendiliğinden evrilmesini önermek, realist olmamıştır. Plan “kentli katılımı”nı önermemiştir, böylece günümüzde de karşılığı oluşmamıştır. Günümüzde Süleymaniye’de 11 korunması gerekli kültür varlığı konut otele dönüşmüşken, hiçbir ev pansiyonculuğu işletmesine dönüşmemiştir. Plandaki, önemli bir diğer madde ise zararlı imalatların kaldırılması yönündeki karardır. Zararlı imalatların üreticinin korunması esaslı evrilmesi için bir öneri getirilmemiş, bazıları ‘yerli’ niteliğindeki üreticileri de alandan dışlayan bir bakış açısı geliştirilmiştir. Ayrıca plan notunda bu alanların turizm ile işlevlendirilebilir olması belirtilmiştir. Bu yapılar için başlarda planda işlev belirlenmemiş, ardından işlevini kaybeden bu yapıların turizm, konaklama için de kullanılabilir olduğu alana atama yapılmadan belirtilmiş, süreç tümüyle kontrolsüz bırakılmıştır. Planın silüet etkisini sınırlamak üzere getirdiği “Marmara sahilinde cephesi olan ilk parsellerde yapı yüksekliği hiçbir suretle 9.50 metreyi geçemez.” ifadesi ise topoğrafyanın %20 eğimlere ulaştığı Süleymaniye eteklerinde yeterli olmamış, çevreye aykırı yapıların alanda ve komşuluğunda inşasını engelleyememiştir. Kazı çalışmalarının sadece tescilli, tanımlı arkeolojik alanlar ile sınırlandırılmış olması, Süleymaniye gibi arkeolojik değer potansiyeli barındıran alanlar için tümüyle yetersiz olduğundan, kayda geçmeyen kayıplara neden olmuştur. Ayrıca planın Tarihi Yarımada için önerdiği 17 adet katlı otopark, arkeolojik kalıntılar üzerinde planlandığı için yargı kararıyla iptal edilmiştir.

Bu plan, 1981 planı gibi, Süleymaniye'de konut alanının yaşatılması için gelişen ticari alanlar, konut alanını destekleyecek donatıların eksikliği, çevredeki kamu ve ticari alanların oluşturduğu trafik vd. baskı unsurlarının uzaklaştırılması ya da sınırlandırılmasına yönelik gerekli müdahaleleri içermemektedir. Böylece alandaki bozulmalar için gerçekçi önlemler getirilmemiştir.

“Tarihi Yarımada’nın (Suriçi) tamamı, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararı ile Tarihi ve Kentsel Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve 1. Derece Arkeolojik Sit ilan edilmiş, bu karar ile Suriçi’ndeki onaylı her türlü imar planı uygulamaları durdurulmuştur. Kurul, 02.08.1995 tarih ve 6898 sayılı kararı ile Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları’nı belirlemiş, 04.09.1996 tarih ve 7891 sayılı kararı ile de yeni düzenlemeler getirmiştir.

Bu kararların ardından, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Suriçi’nin 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarına başlanmıştır (TMMOB, 2005: 1).

Yirmibirinci yüzyılın başları Süleymaniye için usulsüzlük ya da içerik nedeniyle iptal edilen planlamalar, tüm Tarihi Yarımada için önerilen ‘yeni’ kavramlar ve bu yönde gelişen idari yaklaşımlar, öylece değişen hukuk sistemleri ve koruma statüleri, büyük kayıplar ve eşzamanlı koruma çabaları ile kısaca tarif edilebilir.

Büyükşehir Belediyesi’nin 1997 yılında yaptığı görüş toplantıları ardından 5 yılı aşkın katılımsız yürüttüğü planlama süreci, TMMOB’un da müdahalesi ile 22.12.2002 yılında Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları hakkında bilgilendirme toplantısı ile son bulur.

TMMOB’un imar planı çalışmalarına katılım ve değerlendirme çabaları süre gelirken İTÜ ve UNESCO DMM protokolü kapsamında Aralık 2002, Mart 2003 tarihlerinde Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy yürütücülüğünde “İstanbul Projesi, Tarihi Yarımada Koruma Çalışması” gerçekleştirilmiştir. Bölgeye ilişkin geniş kapsamlı envanter çalışmalarının ilki olan proje, dokunun fiziksel analizlerinin yanı sıra sosyo-demografik yapıya ilişkin analiz ve incelemeleri de içerir. Proje, bu belgelemedeki bütüncül yaklaşımı ve niteliği nedeni ile 2004 yılında Avrupa Birliği Kültür Mirası Ödülü’ne (Europa Nostra) layık görülmüştür. Analiz, inceleme ve değerlendirmeler ardından bölgenin korunması için öneriler de getiren çalışma temelde konut alanlarının korunması esasıyla hareket etmektedir. 1/1000 ölçekte yaklaşımlar geliştiren proje, altyapı ve kentsel doku, işlevler, koruma altındaki yapılar, koruma altında olmayan

yapılar, sosyo-kültürel gelişim başlıklarında öneriler getirmekte; uygulama ve kaynak yönetimine ilişkin kararlar da içermektedir (Zeren vd., 2008: 103-124).

Çalışmada, Süleymaniye Dünya Mirası Alanı'na dair önerilerde yapı adası düzeni korunmuştur. Bununla birlikte, ticaret ve hizmet alanlarının miras alanının kuzeyinde sahil yolu kıyısında olduğu görülmektedir. Önceki planlardan farklı olarak, öneride "turizm tesis alanları" lejandı açılmış, ayrıca yurt alanlarına yer verilmiştir. Abacı Çeşmesi Sokağı, Fetva Yokuşu ile Vefa, Sarı Beyazıt ve Cemal Yener Tosyalı caddelerinde kısmen yolun iki cephesinde olmak üzere turizm işlevi, üniversite çevresinde ise (566 ve 494 ada çevresi) yurtlar önerilmektedir. Önceki planla uyumlu olan yeşil alan kullanımları ise İÜ Botanik Bahçesi ile Süleymaniye Camii avlusunda ve yapı adaları içlerinde (532, 565, 964, 476) yer alır. Ulaşım kararlarında alan genelinde araçlı ulaşım yolu olmasının yanı sıra, Vefa Meydanı ile Molla Şemsettin Camii, Tirendaz, Divanefendi, Süleymaniye İmareti ve Prof.Dr. Sıddık Sami Onar sokakları boyunca yaya yolunun önerildiği görülmüştür. Bununla birlikte alanda 5 farklı yerde otopark alanı önerilmiştir. Ancak bu otoparkların ikisi "kayıp anıt eser" yerinde, diğerleri ise kültür varlığı komşuluğundadır. Proje, İMÇ Bloklarını ve onun güneyindeki alanları kapsam dışı tutmuştur. Külliye yerleşkesinin eğitim, hizmet işlevli bileşenleri ise "dini kullanım" olarak düzenlenmiştir.

"İstanbul Projesi, Tarihi Yarımada Koruma Çalışması" kapsamında gerçekleştirilen analiz ve incelemeler, "Dünya Mirası 'Süleymaniye Yenileme Alanı' Koruma Çalışmaları"na da değerli veriler sağlamıştır: alanın, yapı adalarının, yapıların ve parçalarının tarihsel (kronolojik) incelemesi, karşılaştırmalı analizler. Bunlara ek olarak projenin çıktı ve önerileri, yürütülen strateji tartışmalarında da güncel durum ışığında yeniden değerlendirilmiştir.

2000'lerden günümüze Süleymaniye'yi kapsayan planlama çalışmaları ise şunlardır: 2005 tasdik tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2005 tasdik tarihli Eminönü Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, 20.05.2011 tasdik tarihli Tarihi Yarımada 1.Derece Arkeolojik, Kentsel, Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 2012 tasdik tarihli Tarihi Yarımada Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.

2005 Tasdik Tarihli "Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1/5000)", "Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1/5000)" 2005 yılında

onaylanmıştır. Plan, İstanbul’u ‘sergi alanı’na indirgeyen bir bakışla ifade edilmiş, “müze kent” kavramının yol açtığı yoğun tartışma sürecinde yürürlüğe girmiştir. O dönemde “müze kent” olarak Büyükşehir Belediyesi tarafından ifade edilen kavramı, Prof. Doğan Kuban (2005: 1-3) Süleymaniye özelinde şöyle tartışmaktadır:

“Müze Kent” şu anlama geliyormuş: Bütün suriçinde, fakat ilk aşamada yalnızca Süleymaniye ve Haliç arasında, depremde nasıl olsa yıkılacağı için 2000 yapı kamulaştırılarak yıkılacaktı. Ve yerlerine eski Osmanlı konutları üslubunda, depreme dayanıklı ahşap yapılar tasarlanacaktı. Değerli mimarımızın bu yalancı tarihi yapıları, İstanbul’u Müze Kent yapacaktı.... Fakat Süleymaniye çevresinde sahtecilik, kentin geçmişine, Sinan’ın ve bu büyük anıtın kurucularının anısına hakarettir.”

Tüm bu tartışmaların eşliğinde 2005 Planı, 29.11.2007 gün ve 2007/2444 sayılı karar ile iptal edilene kadar yürürlükte kalmıştır. Plan, Süleymaniye’de geleneksel yapı adası sınırlarını korumaktadır. Arazi kullanımında; alanın kuzeyinde bulunan Yavuz Sinan ve Sarı Demir mahallelerindeki turizm tesis alanının ticaret alanına dönüştürüldüğü, alan genelinde ticaret işlevinin arttırıldığı, İMÇ ticaret merkezinde ise ticari kullanımların alan bütününde daraltıldığı gözlenmektedir. Süleymaniye’de, belediye hizmet alanları, kültür tesis alanları, sağlık tesis alanları, yükseköğretim tesis alanları, belediye sağlık tesisleri alanları, kreşler, dinî tesis alanları, semt konağı alanları, ilköğretim ve ortaöğretim (lise) alanları planlanmıştır. Kültür tesis alanları cami ve üniversite etrafında yoğunlaşırken, ilk ve orta eğitim tesis alanları ve sağlık alanları konut alanlarında yer almıştır. Dinî tesis alanları ise bölgeye yayılmıştır. Bununla birlikte Şebsefa Hatun komşuluğunda, yeraltı otoparkı ve hamam arasında semt konağı önerilmiştir. Yurt kullanımı üniversite alanı çeperinde, kreş alanı ise konutların yoğunlaştığı Molla Hüsrev mahallesinde yer almaktadır. Alan genelinde Yavuz Sinan, Hoca Gıyaseddin, Hacı Kadın, Molla Hüsrev, Kalenderhane mahallelerinde orta (400-500 k/ha) ve yüksek yoğunluklu (600-700 k/ha) konut alanları planlanmıştır. Konut alanlarının, İMÇ civarı ile Cami-İÜ yerleşkesi-Botanik Bahçesi arasında dağılım gösterdiği gözlenir. Yüksek yoğunluklu konut alanlarının konut bölgelemesinin sınırlarında yer aldığı, Vefa Caddesi çeperinde ise daha az yoğunluklu bir yerleşim planlamasının önerildiği gözlenir. Ulaşım kararlarında, önceki planlardakilere ek olarak, deniz yolu ile ulaşım transfer noktaları oluşturulurken, Haliç’e toplu taşıma için kullanılacak yeni bir köprü yapılması önerilmiştir. Köprünün karaya ulaştığı ve

konuslandığı kısım Süleymaniye’de yer almaktadır. 2005 planı, önceki planlara göre, Süleymaniye’de yeşil alan, kentsel sosyal altyapı alanlarını arttırmaktadır. Konut alanlarında ve kullanımının farklılaştığı tampon bölgelerde dokunun yoğunlaştırıldığı gözlenir (Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2005).

Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (2005), koruma alanlarını sınıflandırarak genişlemektedir. Plan 1. ve 2. derece koruma bölgeleri oluşturmuş ve tümelde koruma alanı sınırlarını İMÇ bölgesine doğru genişletmiştir. Süleymaniye Koruma Alanındaki tescilli yapılara ilişkin; “Tescilli yapılara ilişkin Tarihi Yarımada K. ve T. V. Yeraltı ve Yerüstü Envanteri ile Mevcut ve Kayıp E. E. Araştırma Envanterinde yer alan yaşayan üst kültüre ait tescilli-tescilsiz kayıp anıt eser, sivil mimarlık örneklerinin restitüsyonu ve restorasyonu yapılarak korunacak ve ihya edilecek, Tarihi Yarımada K. ve T. V. Yeraltı ve Yerüstü Envanteri ile Mevcut ve Kayıp E.E. Araştırma Envanterinde yer alan kültür varlıklarının özgün yükseklikleri korunacaktır. Yeni yapılaşmalarda hmaks:9.50 m aşılmayacak, bölgenin geleneksel yapım tarzı ve orijinal malzeme ve tekniği dışındaki uygulamalara izin verilmeyecektir.” ibaresi yer almaktadır. Yapılaşma koşullarında, hmaks değerinin tescilli yapı komşuluğunda 6.50 m.’den 9.50 m.’ye yükseltildiği gözlenir.

Planlama, Süleymaniye özelinde irdelendiğinde koruma alanını genişletmesi nedeniyle olumlu bulunabilecekken; özgün işlevini koruyan ve döneminin mimari-sanat değerini yansıtan kültür varlığı niteliğinde olan Manifaturacılar Çarşısı’nı “prestij konut alanı” olarak tarihsel kimliğinden kopuk bir işleve dönüştürme önerisi, bilimsel ve teknik olarak meşru görülemez. Planın konut dokusunu besleyecek sosyal donatıları, alana getirmeyi ve alanda çeşitlendirmeyi hedeflemesi konut alanının yaşaması ve korunması için gerekli ve olumluyken, dokunun yoğunlaştırılması önerisi “geleneksel Osmanlı Kenti” örneği dünya mirası alanında ve komşuluğunda bilimsel ve teknik kurallara aykırıdır. Ulaşımında deniz yolu kullanımının arttırılması Suriçi taşıt trafiğinin azaltılması açısından olumlu bulunurken, bunun başka ulaşım kararları ile yoğunluk arttırıcı hale getirilmesi yanlıştır. Ayrıca ulaşım kararında Haliç’e toplu taşıma için getirilen köprü silüet etkisine zarar vermiş, Süleymaniye’de planlanan çıkış noktası ile tescilli yapıların yıkılmasına neden olmuş ve dokunun çevresi ile ilişkisini, böylece ‘beslenmesini’ kesintiye uğratarak bölgesel bir çöküntü alanı yaratmıştır). İstanbul Üniversitesi’nin bölgedeki varlığının sürdürmesi koruma için ne kadar gerekli ise, üniversitenin nüfus yoğunluğu kontrol altında tutularak tarihi dokudaki baskının

sınırlanması da o kadar gereklidir. Bu bağlamda projenin İÜ'ne ilişkin önerisi tartışılabilir. Planın “II-koruma bölgeleri”ne ilişkin “özgün müstakil mimari eser yapılar orijinal biçimi ile korunacaktır” ve yeniden “yapılarak korunacak ve ihya edilecek” ifadesi, Süleymaniye’de temel duvarlarının yalnız bir kısmı günümüze ulaşmış, belgelenmesi için yeterli veri olmayan durumlarda “sahte” yapılar önerilmesi yönünde uygulanmıştır. Bu kararların yanı sıra, planda, olası yeraltı yapı kalıntılarına ilişkin koruyucu önleyici ifadelerin yer almaması, inşaat kazılarında kayıpların süregelmesine neden olmuştur. Ayrıca, yeni yapılaşmalarda kot ve gabari sınırlamalarının yükseltilmesi merkezdeki yoğunluğu arttırırken, bölgedeki tescilli yapı ve çevrelerinin bölge bütününde görünürlüğünü azaltmış, bölge kimliğine zarar veren yapılaşmalara yol açmıştır (Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2005).

5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”, 16.06.2005 tarihinde kabul edilmiş ve yürürlüğe sokulmuştur. Bu kanunla birlikte, meşru planlama ve koruma süreçlerine paralel ‘bağımsız’ bir mekanizma geliştiren bir planlama sistemine dönüşmüştür. Kanunun “İl özel idareleri ve belediyeler taşınmaz mülkiyetinin kamulaştırılması yerine, uygun gördükleri takdirde satın alma, kat karşılığı ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerinde düzenlenen intifa hakkı veya üst hakkı kurulması yolu ile sınırlı aynî hak tesis edebilirler. Yenileme alanı içerisinde kalan Hazineye ait taşınmazlar başka bir işleme gerek kalmaksızın projeyi yürüten il özel idaresine ve belediyeye bedelsiz devredilir.” ibareleri seçilen bölgelerde mülkiyetlerin kolayca el değiştirmesine de olanak sağlamıştır.

2005 tarihli 5366 sayılı kanun “yenilenerek korunma” ifadesiyle mantıksal çelişki barındırmasının yanı sıra, “yenileme alanı”, bozulmuş ve yeniden planlamaya açık bir bölgeyi “sit alanı”, korunmaya değer bir kent dokusunu, tarihî anlamına, kurgusuna, katmanlarına, saygı gösterilmesi gereken bir varlığı belirtmesi nedeniyle koruma kanunu olarak ifade edilmesi doğru olmayacaktır.

Kısa bir süre ardından 17.11.2005 No: 2005/9668 bakanlar Kurulu Kararı ile, 4779 sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlikların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği” onanır.

Bu süreçte 2005 yılı tarihli 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'nın, İstanbul 8. İdare Mahkemesi'nin 2006/388 esasında açılan davada, ilgili mahkemenin K:2007/2444 sayılı kararı ile hukuka aykırılık gerekçesi ile usul yönünden iptaline karar verilmiştir. İptalin ardından Süleymaniye için oldukça yoğun bir planlar ve itiraz süreçleri gelişmiştir. Süleymaniye çalışma alanı 24.05.2006 tarih, 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Yenileme Alanı olarak ilan edilmiştir. İptal edilen planla eş zamanlı, bölgede, 22.09.2005 Tasdik Tarihli Sultanahmet, Süleymaniye ve Barbaros Evleri Turizm Merkezi Nazım İmar Planı ve 22.09.2005 Tasdik Tarihli Sultanahmet, Süleymaniye ve Barbaros Evleri Turizm Merkezi Uygulama İmar Planı hazırlanmış, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 04.06.2007 tarihinde aldığı kararı ile Süleymaniye Turizm Merkezi kaldırılmıştır. Danıştay 6. Dairesi tarafından 14.03.2008 tarihinde verilen karar neticesinde Sultanahmet, Süleymaniye ve Barbaros Evleri Turizm Merkezine yönelik 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planları'nın yürütmesi durdurularak, 18.03.2009 tarihinde planların iptal kararı verilmiştir. İstanbul IV Numaralı KTVKKBK'nun 26.03.2008 tarih ve 2015 sayılı kararı ile "...26.01.2005 tarih ve 402 sayılı kararla uygun bulunmuş olan 1/1000 ölçekli Fatih Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ve 26.01.2005 tarih ve 403 sayılı karar ile uygun bulunmuş olan Eminönü 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ilke, esas, plan notları ve şu ana kadar yapılmış olan tadilatlarıyla beraber geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları olarak..." kabul edilmiş, uygulamanın devamı için geçiş dönemi yapılaşma şartları belirlenmiştir (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). Ancak İstanbul 7. İdare Mahkemesi'nin 28.09.2009 gün ve K:2009/1529 sayılı kararı ile belirlenmiş olan bu geçiş dönemine ilişkin İstanbul IV Numaralı KTVKKBK'nun 26.03.2008 gün ve 2015 sayılı kararı iptal edilmiştir (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). Planların iptalinin ardından tekrar İstanbul IV Numaralı KTVKKBK tarafından 17.03.2010 tarih, 3642 sayılı karar ve İstanbul Yenileme Alanları KTVKKBK tarafından 11.03.2010 gün ve 1353 sayılı karar alınarak bölgeye ilişkin yeniden geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları kararları alınmıştır (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). 2011 yılında 1/5000 ölçekli nazım imar planı yürürlüğe girmiştir.

2011 Tasdik Tarihli "Tarihi Yarımada 1.Derece Arkeolojik, Kentsel, Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı" (1/5000), 1/5000 ölçekli Tarihi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 14.12.2011 gün ve 2805 sayılı İstanbul

Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile kabul edilmiş ve 30.12.2011 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından da onaylanarak 27.01.2012 tarihinde askıya çıkarılmıştır. Öncelikli olarak Boğaziçi Tüp Geçiş Projesi ve buna bağlı ulaşım kararları nedeniyle itiraz edilen plan günümüzde meri plandır.

1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı bütüncül işlev ve yapılaşma kararlarını ayrıntılandırarak yapı ölçeğinde geliştirmiş bir plandır. Koruma alanı sınırı küçültülerek bugünkü sınırlara getirilmiştir. Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı için önerilen işlevler ağırlıklı olarak konutlar ve büyük alan kullanımı gerektiren kamu kurumlarıdır. Kamu kullanımında dini tesisler ve eğitim tesisleri ağırlıklı yer almaktadır. Konut alanlarında mevcut durumun korunduğu belirtilmekte, 400 - 600 kişi/ha olarak önerilmektedir; böylece önceki plana göre konut yoğunluğu arttırılmıştır. Planda, konut alanlarının çeperlerinde park ve dinlenme alanları, kültürel ve sosyal tesis alanları öngörülmüştür. İmalathanelerin bulunduğu alanlar söz konusu planda 2. Derece Ticaret Alanı olarak önerilmiş, bu alanlarda depolama faaliyeti gerektirmeyen ticaret çeşitlerinin, hizmet birimleri, perakende satış, üretim-pazarlama-sergileme, iş hanları, şeklinde işlevlerin yer alabileceği belirtilmiştir. İMÇ bloklarının bulunduğu yer için ise hem özgün yapısı ve hem de işlevinin korunarak, kültür-turizm amaçlı yeni kullanımlar sağlayabileceği belirtilmiştir. Süleymaniye Camii'nin etrafında bulunan medrese yapıları ise planda kültürel tesis olarak önerilmiş; müze, kütüphane, kültür merkezi, sergi gibi işlevler doğrultusunda kullanılabileceği belirtilmiştir. Plan bölgede pek çok otopark önermektedir; bunlar: 282 ve 972 adalarında; 371, 506, 522 ve 524 adaları ile aralarındaki kadastral boşlukta, 532 ve 565 adalarındaki yeraltı otoparklarıdır. Olası, yeraltı kültür varlıklarına ilişkin "1. ve 2. derece koruma bölgelerinde", "Hanlar Bölgesi"nde "Kentsel+Arkeolojik Sit Alanı sınırları içinde" uygulamalarda "arkeojeofizik yöntemler" ile tarama yapılması belirtilmiştir. Yeni yapılaşmalara ilişkin, "Plan Genel Hükümleri"nde, " ...+50 rakım sınırları üstünde kalan alanlarda bina yüksekliği $h_{maks}=9.50$ metreyi, +40 ile +50 rakım sınırları içinde kalan alanlarda bina yüksekliği $h_{maks}=12.50$ metreyi geçemez. Tarihi Yarımada'da $h_{maks}=15.50$ m. aşamaz. Planda gösterilen ana arterlerdeki ticaret alanlarında, Fatih İlçesinde Fevzipaşa, Millet caddelerindeki yukarıda verilen esaslara uyulmak şartıyla +50 rakım sınırları üstünde kalan alanlarda bina yüksekliği $h_{maks}=12.50$ metre, +40 ile +50 rakım sınırları içinde kalan alanlarda bina yüksekliği $h_{maks}=15.50$ metredir." ifadesi yer alır.

2011 planında Süleymaniye, 2005 planına göre ayrıntılandırılmış olmasına karşın koruma yaklaşımında ‘gelişim’ gözlenmemektedir. Plan koruma alanı sınırlarını 2005’e göre daraltmış, bugünkü sınırlara ulaştırmıştır. Konut alanlarının 2005’e göre daha da yoğunlaştırılmış olması ise bilimsel ve teknik anlamda kabul edilemez. İMÇ bloklarının mevcut işlevinin korunması olumluyken, turizmin sınırlanmadan ve tanımlanmadan eklenmesi kültür mirası niteliğindeki yerleşkenin özgün işlevinin korunması adına sakıncalıdır. İşlev belirlemede külliye’nin bileşeni yapılara kültürel vb. işlevlerin getirilmesinin önerilmesi olumluyken, bu tür önerilerin lejantta yer bulması ve tarif edilmesi de gerekliliktir. Alandaki otopark alanı önerilerinden, 972 adada İMÇ arkasına getirilen öneri, göreceli olarak çeperde yer alması nedeniyle olumlu bulunurken, 532 ve 565 adalarda önerilen yeraltı otoparkları, buralardaki ve yakınlarında yer alan yeraltı kültür varlıkları nedeniyle kabul edilemez. Planın yeni yapılaşma koşullarında, kat adedini sınırlamaması, Prost Planı’nda belirtilen +40 m irtifa sınırlarını +50 m irtifasına çekmesi, Süleymaniye ve Tarihi Yarımada silüeti için sakıncalıdır (TMMOB, 2012). Ayrıca, korunacak kültür varlığı komşuluğunda 9.50 metre ile sınırlanan gabari tarifi yetersizdir. Bu konuda farklı bir araya gelişlerle olası senaryolarda birden fazla çözümün ilkelere bağlanması uygun olacaktır. 2009’da yapımına başlanan M2 metro hattının Taksim-Yenikapı arası uzatılması ve köprü uygulaması bu süreçte devam etmiştir.

2012 Tasdik Tarihli “Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı”, Fatih Belediye Meclisi’nin 09.05.2012 tarih ve 2012/44 sayılı kararı ile kabul edilen, İstanbul IV Numaralı KVKBK’nun 25.07.2012 gün ve 788 sayılı kararı, İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları KVKBK’nun 02.10.2012 gün ve 81 sayılı kararı ile uygun bulunan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nca 04.10.2012 tarihinde onaylanan ve 15.10.2012 tarihinde askıya çıkarılan “Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı” Süleymaniye Camii ve Çevresi, anıt eserler, geleneksel konut dokusu ve tescilli kültür varlıklarına yönelik kararlar içermektedir (Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı KAUİP, 2012). Planın bütününde tarihsel ve kültürel kimliğin korunması ve bunu destekleyici işlevlerin önerilmesi, bu önerilerin de güncel ihtiyaçları karşılaması, sürdürülebilirliğin sağlanması ilkeleri yer almaktadır. Plan bütününde yapı ada

sınırları ve yol genişliklerinin korunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, koruma alan sınırı 2011 tasdik tarihli “Tarihi Yarımada 1. Derece Arkeolojik, Kentsel, Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı” ile benzerlik göstermektedir. Arazi kullanımı açısından plan değerlendirildiğinde; konut alanlarının Kirazlı Mescit Sokağı, Vefa Caddesi aksı boyunca ve çöküntü bölgesi olarak tanımlanan -yapıların yıkılması neticesinde günümüzde otopark olarak kullanılan- alanda (506-505-535-532 yapı adaları ve çevresi) yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ticaret alanları bölgenin çeperlerinde yoğunlaşmış, eğitim alanları ise güneyde İstanbul Üniversitesi yükseköğretim alanları olmak üzere bölge geneline ilköğretim ve ortaöğretim alanları olarak yayılmıştır. Yeşil alanlar ise önceki plandakiyle benzer şekilde alanda kendini göstermektedir. Bununla birlikte planda yeşil alanlarda yeraltı otopark kullanımlarına da yer verildiği saptanmıştır. Ulaşım kararları açısından, Katip Şemsettin, Kirazlı Mescit, Kasnakçılar, Küçükpazar Mektebi sokakları ile Vefa Meydanı çevresinde İmaret Sabunhanesi, Darülhadis sokakları ve Katip Çelebi Caddesi ile Süleymaniye Camii çevresinde yer alan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar Caddesi, Şifahane Caddesi’nde yayalaştırma önerileri getirilerek, alanda yaya kullanımının yaygın hale getirilmesi amaçlanmıştır. Tescilli yapılara planda parsel sınırları ile yer verilmiştir. Yeni yapılaşma alanlarının ise yapı stokunun neredeyse kalmadığı -günümüzde otopark olarak kullanılan- alanda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu alandaki yapılaşma koşulları, bölgenin 5366 sayılı Kanun gereğince Yenileme Alanı olması sebebiyle ada avan projeleri kapsamında belirlenmesi şeklinde -iptaline kadar Yenileme Kurulu denetiminde- düzenlenmiştir. Bununla birlikte planda yeni yapılara dair bölge genelinde yapılaşma koşulu $h_{maks}=9.50$ olarak verilmiştir.

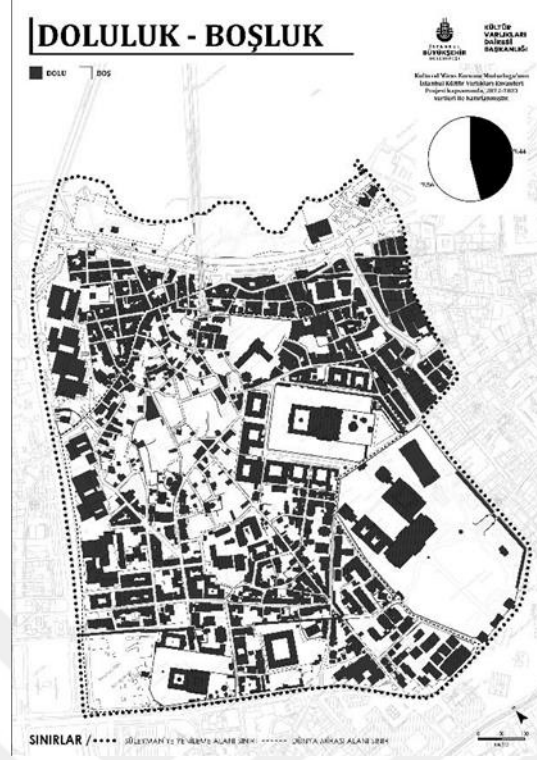
Planda, Süleymaniye’de mevcut “sosyal-kültürel” işlevlerin sürekliliği sağlanarak, tescilli kültür varlığı yapılarından bazıları da sosyal-kültürel tesis olarak önerilmiştir. Mevcutta imalat ve depolama alanı olan bazı yerler konut alanı olarak planlanmış, ticaret alanlarının bir kısmı da yeniden konut alanı olarak işlevlendirilmiştir.

Bununla birlikte, yeni yapılaşmalarda bölgenin geleneksel mimari yapısına dikkat edilmesi ve göz önünde bulundurulması, $h_{maks}=9.50$ metrenin aşılmasa, doku bütünlüğünü zedelemeyecek şekilde uygulamalar yapılması önerilmiştir. Planda tescilli kültür varlıkları korunarak, tescilli olmayan parsellerde yapılacak olan yeni yapılar için kütle önerilmiş ve hepsi için $h_{maks}=9.50$ metre yükseklik verilmiştir.

Süleymaniye'nin özel statüsü nedeniyle planın koşulları, ada avan projeleri esaslı yapılaşmaya izin vermektedir. Plandan yapısal esaslı koruma merkezinde öneriler beklerken, modern mimari mirası yapılarının tescil süreçlerine katılmadığı gözlenmiştir. Ayrıca 2011, 1/5000 ölçekli KANİP planında “mimarisinin ve özgün işlevinin korunmasına” ilişkin notu da bulunan İMÇ Blokları için koruma statüsü belirlenmemiştir. Planda İÜ yerleşkesi için eğitim tesis alanı kararı bulunmaktadır. İÜ Botanik Bahçesi için “İÜ Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü” ifadesi kullanılırken (Maliye mülkiyetinde), Süleymaniye'nin tarihsel kimliğinin parçası olan bu yeşil alanın da koruma statüsünün belirlenmediği gözlenir. Ayrıca plan, 532, 494, 536, 565 adalardaki arkeolojik bulgulara yönelik öneri geliştirmemiştir. Bölgede tespiti yapılabilir ‘arkeolojik potansiyeli yüksek’ alanlar için de tespitte bulunulmamıştır. Süleymaniye, yenileme alanı ilan edilmiş olduğundan, bu planda da plan notunda yenileme alanlarında “ilgili Kurulca onaylanacak avan projelerde belirtilen işlev, yapılaşma koşulları ve irtifa şartlarının geçerli olacağı” hususu belirtilmiştir. Böylece planın, uygulamada alan ile ilişkisinin üst ölçekli kararlar ile sınırlı olduğu söylenebilir.

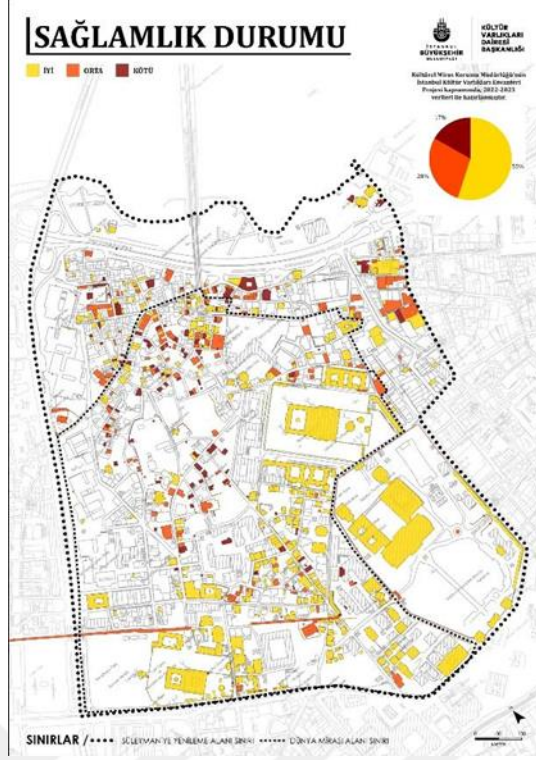
3.3 Mevcut Durum Analizleri

2022 – 2023 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi kapsamında hazırlanan Süleymaniye Yenileme Alanının Doluluk-Boşluk, Sağlamlık, Taşıyıcı Sistem, Tescilli Kültür Varlıkları - Koruma Grupları, Anıt Türü ve İşlev analizleri incelenmiştir.

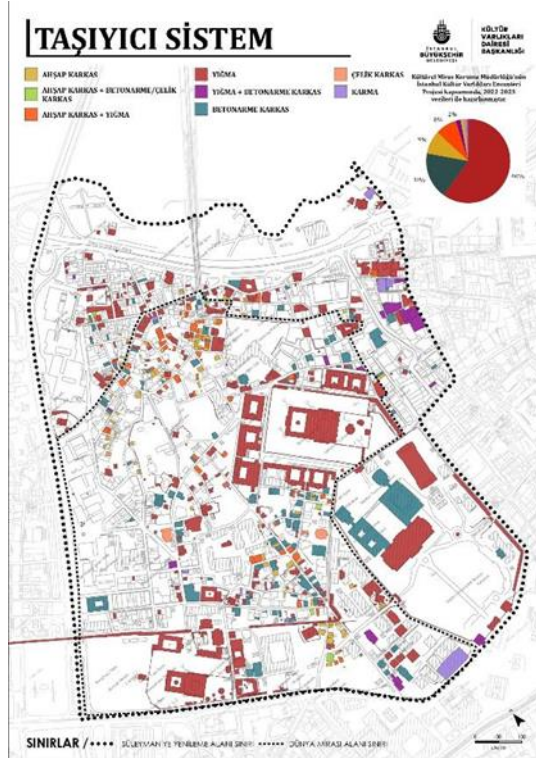
Şekil 5: Doluluk-Boşluk Analizi (İBB KMKM, 2023)

Alanın doluluk boşluk analizine göre %44 i yapılaşmış durumdadır. Süleymaniye camii çevresi ve İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampüs alanının büyük kısmını oluşturduğu boşluk alanlar %56 lık kısımda yer almaktadır.

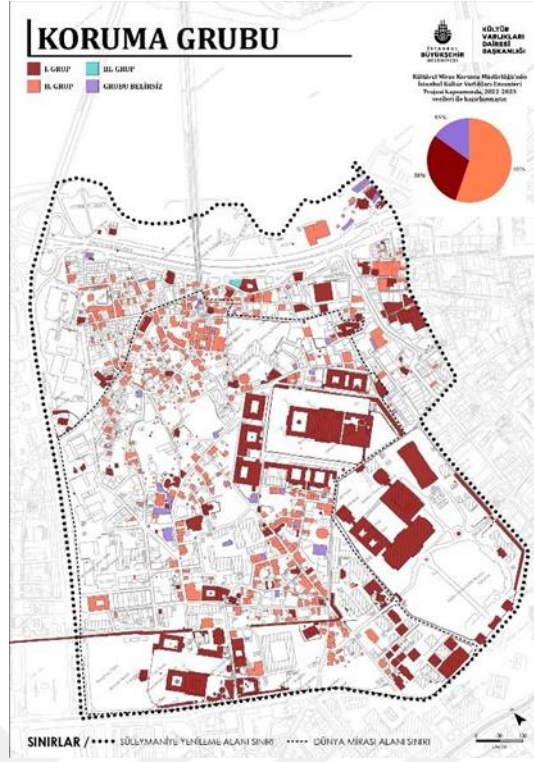

Şekil 6: Sağlık Durum Analizi (İBB KMKM, 2023)

Yapıların % 55'lik kısmının sağlık durumu iyi durumdadır. %17'lik kısımda ise sağlık durumu kötü olan yapılar yer almaktadır.

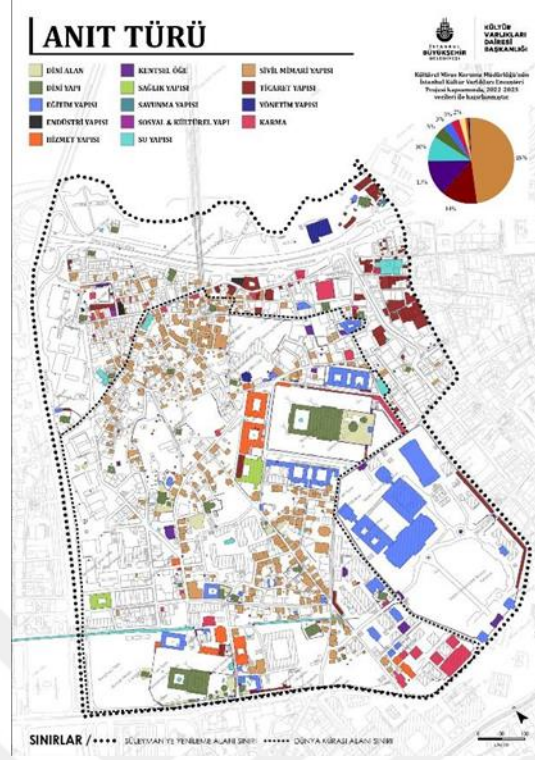

Şekil 7: Taşıyıcı Sistem Analizi (İBB KMKM, 2023)

Şekil 9: Koruma Grubu Analizi (İBB KMKM, 2023)

Alanda I, II ve III. Grup tescile sahip yapılar bulunmakta olup büyük çoğunluğunu %55 ile II. grup tescilli yapılar oluşturmaktadır. I. Grup tescilli yapı %30, III. Grup tescilli yapı ise alan içerisinde Ragıp Gümüşpala Caddesi üzerinde ve 1 tanedir. Tescil grubu henüz belirlenmeyen yapılar ise %15'lik dilimdedir.

Şekil 10: Anıt Türü Analizi, (İBB KMKM, 2023)

Alanda yer alan anıt değere sahip yapıların türleri dini alan, dini yapı, eğitim yapısı, endüstri yapısı, hizmet yapısı, kentsel öge, sağlık yapısı, savunma yapısı, sosyal & kültürel yapı, su yapısı, sivil mimari yapısı, ticaret yapısı, yönetim yapısı ve karma yapılardır. Yapıların %48'i sivil mimari örneklerindendir. Ticaret alanları %14, kentsel ögeler %13 ve su yapıları %10'luk dilimde yer almaktadır. Dini alanlar, yapıların %5'ni oluşturan dini yapılarla genellikle aynı yerlerde yer almaktadır. Ancak her dini yapı çevresinde dini alan yer almadığından, dini alanların sayısının daha az olduğu görülmektedir.

3.4 Taktiksel Şehircilik Kapsamında Dünya Mirası Süleymaniye’ye Yapı Bazlı Müdahaleler

Süleymaniye gibi Dünya Mirası alanlarında yapılacak koruma uygulamalarının çok yönlü olarak düşünülmesi gerekmektedir. Alana yapılacak herhangi bir müdahalenin tek aktörlü yürütülmesi koruma sürecine katılım ve yaklaşımı, fiziksel olduğu kadar sosyal yapının korunması bakımından da zorluklar içermektedir. Alanın yasal olarak yetki ve sorumluluklarına bakıldığında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi, İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı ön plana çıkmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesince 2019 yılında Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı çatısı altında kurulan İBB Miras ise son dönemde ön plana çıkan aktör olmuştur. Bu bölümde İBB Miras uygulamaları taktiksel şehircilik bağlamında irdelenecektir.

3.4.1 Unkapanı Değirmeni

İstanbul’un Unkapanı semti, Bizans’tan başlayarak günümüzde yakın zamana kadar ambarların, değirmenlerin bulunduğu buğday ve un ticaretinin yapıldığı yer olarak bilinmektedir. Yazılı kaynaklara bakıldığında; Evliya Çelebi’nin “Seyahatname”sinde Unkapanı bölgesinde suyla çalışan değirmenlerin varlığından bahsedilmektedir. Ayrıca Müller-Wiener’de İstanbul’da buhar enerjisi ile çalışan altı adet değirmenin olduğu ve bunlardan bir adedinin de Unkapanı’nda bulunduğu söylenmektedir. “Beylik Değirmeni” olarak da bilinen Unkapanı Değirmeni, 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına dek bünyesine çeşitli yapıların katılması ile bir kompleks halini almıştır.

Şekil 148: Unkapanı Değirmeni (İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, tarihsiz)

Dört girişli bir avlu içinde bulunan değirmen kompleksi beş katlı Büyük Değirmen, bunun yanında Enerji ve Makine dairelerinin bulunduğu ek binalar ile bağlı olduğu dört katlı Depo ve İdare binası, bitişiğinde tek katlı, ışıklıklı üç kırma çatıdan oluşan Fırın Binası, kuzeydoğu yönünde üç katlı Lojman Binası ve tek katlı Servis Binası, güneybatı yönünde de iki katlı Yatakhane, su ihtiyacı için sarnıç, sinema ve trafo binalarından oluşmaktadır. Komplekste birinin makine dairesiyle, diğerinin ise fırın ile bağlantılı olduğu düşünülen iki adet oldukça yüksek bacalar da bulunmaktadır. Devlet tarafından işletilen bu değirmen 1940 yılında İnönü Ailesi tarafından satın alınıp pamuk deposu olarak kullanılmıştır. Bu sırada değirmen yangın geçirmiş, yapılarda hasar meydana gelmiştir. Daha sonra da umumi mağazalara satılmış, onlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1960 yılında İstanbul Manifaturacılar Çarşısı'nın yapımı sırasında Büyük Değirmen ve çevresindeki enerji tesisleri yıkılmıştır.

Unkapanı Değirmeni Fatih ilçesi 515 ada 1 parselde bulunmaktadır. Yapı ile ilgili yasal yönetsel süreçlere bakıldığında 1976 yılında tescil kararının verildiği, 2004 yılında koruma grubunun II olarak belirlendiği bilinmektedir. 2000'li yılların başında alana ait onaylı rölöve, restitüsyon projesi ve restorasyon projeleri de bulunmaktadır.

Alan, Bakanlar Kurulunun 24.05.2006 tarih ve 2006/10501 sayılı kararı ile yenileme alanı ilan edilmiştir. 5366 sayılı yasaya göre İstanbul 1. Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 19.12.2012 tarih ve 476 sayılı kararla onaylanan Avan Projeye göre uygulama yapılacaktır. 1/5000 Tarihi Yarımada Kentsel-Arkeolojik Sit Alanı KANİP’te ana fonksiyonu Koruma Alanları, alt fonksiyonu Sit Koruma Alanları’nda; 04.10.2012t.t. 1/1000 Tarihi Yarımada Kentsel-Arkeolojik Sit Alanı KAUIP’te ana fonksiyonu Kentsel Sosyal Altyapı Alanları, alt fonksiyonu Kültürel Tesis Alanı’nda kalmaktadır. 2021 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü teknik elemanlarınca yapılan mahallen tetkikte alanın “Unkapanı un değirmeni ve diğer tescilli yapıların kısmen yıkık durumda olduğu, üst örtüsünün bulunmadığı, cephelerde bitkilenmelerin yer aldığı, malzeme kayıplarının olduğu, metruk ve bakımsız halde ve bimekân kişiler tarafından kullanılmakta olduğu” tespit edilmiştir. Konuyla ilgili olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi ivedilikle çözüm üretilmesi için 2017 tarihli onaylı restorasyon projesinin uygulanması için mülk sahibi İstanbul Ticaret Borsası’na resmi yazı yazmıştır, ancak proje uygulaması başlanamıştır. Ardından restorasyon sürecini de içeren satış ve kamulaştırma konulu resmi yazı yine mülk sahibine iletilerek, kamulaştırma süreci başlatılmıştır. Ancak süreç mülkün satılmasıyla sekteye uğramıştır. Yeni mülk sahiplerine KUDEB denetimi yazısı iletilmiştir.

Endüstri yapıları, dönemin teknolojisini ve ekonomik düzenini aktarmaları açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu yapılar çevresindeki konut yapıları ile şehirde önemli bir doku oluşturmaktadır. Tüm özellikleri göz önünde bulundurularak bölgenin tarihsel ve kültürel dokusunun bir parçası olan ve günümüzde yapılarının sadece bir kısmı ayakta kalmış bu yapı grubu gün geçtikçe yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Burada kamu eliyle kültür mirası bir yapının yıllar süren ve bu sürede yapının zarar görmesine neden olan bürokratik aksamalar ortadadır. Başka bir kamu kurumunun yapıya ivedilikle müdahale etme çabası ise yine bürokratik engellere takılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkililerince bir taktiksel şehircilik örneği olarak hızlı ve yerinde koruma müdahaleleri yapılmaya çalışılan yapıya ne yazık ki henüz müdahale edilememiştir.

3.4.2 İstanbul Tasarım Müzesi

Süleymaniye Camii ve Külliyesi, UNESCO tarafından 1985 yılında İstanbul'dan Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen dört bölgeden biri olan Süleymaniye Camisi ve çevresini içine alan Süleymaniye Koruma Alanı'nın merkezini teşkil etmektedir. İstanbul Fatih'te Süleymaniye Mahallesi Mimar Sinan Caddesi'nde bulunan Süleymaniye Camii ve Külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1550-57 yılları arasında dönemin baş mimarı Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye, merkezde camii olmak üzere, evvel, sâni, sâlis ve râbi' medreseleri, tıp medresesi, sıbyan mektebi, imaret, tabhâne, dârüşşifâ, dârülhadis, dârülkurrâ, hamam, Kanuni Türbesi, Hürrem Sultan Türbesi, Mimar Sinan Türbesi ve dükkânlardan oluşmaktadır.

Süleymaniye Camii'nin doğu tarafındaki avlu duvarı ile Dârülhadis Medresesi'nin altında, Mimar Sinan Caddesi üzerinde bir sıra halinde uzanan Sıra Dükkanlar Dökmeciler Çarşısı olarak bilinmektedir. Rabi ve Salis Medreseleri'ne bakan kısımda 35, Dârülhadis Medresesi altında ise 18 dükkân toplam 53 dükkân bulunmaktadır. Ticarî birimler olan Dökmeciler Çarşısı'nda vakfa gelir sağlamak amacıyla inşa edilmiş olan dükkânlar, ilk kuruluş döneminden itibaren dökmecilerin çalıştığı işyerleri olarak bilinmektedir ve ayrı bir vakfiyesi bulunmadığı için Süleymaniye Camii Külliyesi ile birlikte, 1550-1557 yılları arasında inşa edildiği belirtilmektedir. Asırlar boyunca hizmet vermiş olan dükkânlar, ne yazık ki 1950 yılı onarımları ile özellikle özgün iç mekân kurgusunu yitirmiştir. İki katlı işliklerde yapılan ve "Süleymaniye işi" olarak bilinen üretimler 1970 yılına kadar devam etmiştir. Ancak Sıra Dükkanlar, son yıllarda ise kendi haline terk edilmişti.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Dairesi Başkanlığı tarafından restore edilen Süleymaniye Sıra Dükkanlar İstanbul Büyükşehir Belediyesi Miras ekipleri tarafından "İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Tasarım Müzesi" olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Sıra Dükkanlar zanaatkâr, tasarımcı ve sanatçıları bir araya getiren dükkânları, sosyal mekânları, atölyeleri içerecek şekilde tasarlanmıştır. Bunların yanı sıra kamu hizmetini yaygınlaştırma ve erişilebilirlik açısından oldukça kıymetli olan miras, kültür, kadın, turizm ve şehirciliğe ilişkin birim temsilciliklerine de yer verilmiştir.

Kamu eliyle başarılı bir taktiksel şehircilik uygulaması olarak değerlendirilebilecek İstanbul Tasarım Müzesi, içerisinde yerinde bir koruma müdahalesi ve ardından yeniden işlevlendirmeye kamuya açılmış bir alandır.

3.4.3 Trolleybüs

Beyazıt İETT Trolleybüs Kuvvet Merkezi'nin inşasına 1910 yılında başlanmış,1912'deki tamamlanmasında dek atlı tramvaylar için ahır olarak kullanılmıştır. 1914'te İstanbul'un ilk elektrikli tramvayının seferlere başlamasıyla da genişletilerek tramvaylar için güç istasyonu olarak kullanılmıştır. Elektrikli tramvayların kullanımdan kalkması üzerine 1961 yılında trolleybüsler için "kuvvet merkezi" işlevi görmüştür. 1984 yılında trolleybüslerin İstanbul trafiğinden kaldırılmasıyla atıl durumda kalmıştır. 520 m2 inşaat alanında koruma uygulaması yapılarak kütüphane ve gençlik merkezi olarak hizmet vermeye başlayan miras yapısı, taktiksel şehircilik kriterleri bağlamında değerlendirildiğinde hızlı, kamusal ihtiyaçlara cevap veren bir proje olmuştur.

Şekil 15: Kütüphane Trolleybüs (İBB Kütüphane)

Kriterler / Projeler	Unkapanı Değirmeni	İstanbul Tasarım Müzesi	Trolleybüs
Kamu, sivil toplum, aktif vatandaş, özel sektörler gibi çok çeşitli aktör yapısını içinde bulunduran taktiksel şehircilik yaklaşımı mekanın üretimini multidisipliner ve katılımcı bir hale getirmektedir.	√	√	√
Mekan üretiminde hızlı, pratik ve esnek olma anlayışı kentlilerin hızla değişen ihtiyaçlarına cevap vermeyi mümkün kılar.	√	√	√
Geri döndürülemez mekansal projelerin alana en büyük yükü olan maliyetler, taktiksel şehirciliğin deneme yöntemleri, geri dönüşüm malzemeleri anlayışı ve katılım pratiğiyle çeşitli aktörler arasında paylaşılan maliyeti düşük seviyeler çeker.	X	X	X
Alan kullanıcıları ve aktörlerin katılımıyla üretilen projelerin alanın sorunlarına ve sosyal dinamiklerine daha uygun olması oldukça olasıdır. Bu nedenle kullanım potansiyeli yüksek ve sürdürülebilir kamusal alanlar yaratılmış olabilir.	X	√	√
Alan odaklı üretilen yaklaşımları, kamunun doğrudan katılımı ile organize eden taktiksel şehircilikte yerleşme ve alanın korunması oldukça mümkündür.	X	X	X

Tablo 3.1: Taktiksel Şehircilik Kriterleri Değerlendirme Tablosu

Süleymaniye Dünya Miras alanında bir aktör olarak ortaya çıkan İBB Miras projeleri daha önce tanımlanan taktiksel şehircilik kriterlerine göre değerlendirildiğinde uygulamaya geçemeyen Unkapanı Değirmeni projesi hariç taktiksel şehircilik yaklaşımına uygundur denilebilir. Diğer taraftan taktiksel şehircilik yöntemi olarak anlatılan kentsel akupunktura uygun bir şekilde bir yerel yönetimin koruma/mezan üretme pratiğini işlettiği söylenebilir.

4. SONUÇ

Süleymaniye Dünya Miras Alanında haklı eleştirilerin yanı sıra geleneksel ada kurgusu ve yapılaşma sınırlarının korunması önemlidir. Bunun başlıca nedeni, yangınların ardından 19. yüzyılın sonunda, 20. yüzyılın başında oluşan kurgunun 1960'lardan itibaren geliştirilen 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlarda korunmasıdır. Bu süreçte, yapı adalarının sınırlarını korusa da içlerini 'kamusal' tekil alana çeviren ve monoblok yapılaşma getiren önerilerin uygulanmaması bölgenin korunması için önemli olmuştur. Diğer taraftan geleneksel yapı parsellerinin tevhidî, yer yer dokuya zarar vermiştir. Parsel birleştirmelerinin bir kısmı 2005 öncesinde apartman ve ticari kullanım amaçlı yapılmışken; 2005 sonrasında yurt, sosyo-kültürel tesis gibi kullanımlara yönelik de getirildiği gözlenmektedir. Bu yapılar, yayılım alanları ile çevreye aykırı niteliktedir.

Arazi kullanım durumuna bakıldığında geleneksel konut dokusunun bozulduğunu, yaşayan konut alanlarının karma işlevli alanlarla sınırlı kaldığını, bölgenin çöküntü alanına dönüştüğünü söylemek mümkündür. Diğer taraftan turizm işlevine de dikkat edilmelidir. Çünkü tarihî alanlarda tanımsız, sınırsız ve kontrolsüz turizmin kültürel mirasa ve kentin tümüne nasıl zarar verdiği İstanbul'da pek çok alanda gözlenmektedir. Bir diğer önemli arazi kullanımı konusu ise işlevsiz kalan alanlardır. Tarihi alanlarda işlevini kaybeden ve işlevsiz bırakılan yapılar güvenlik problemlerine yol açabilmektedir.

Bölgedeki yapıların korunmasında öne çıkan konular ise öncelikle tescil edilmemiş yapılar, tescilli yapıların gruplarının (koruma derecelerinin) belirsizliği, tescili iptal edilen arkeolojik kalıntılar, koruma dışı bırakılan duvar vb. bileşenler, 20. yy mimari mirası çağdaş yapılara ilişkin tescil kararlarının eksikliği/yetersizliği, yeraltı kültür varlıklarına ilişkin koruma kararlarının yetersizliği olarak yasal bir çerçevede ifade edilebilir.

Koruma alanlarına planlama alanında yapılan müdahalelerde plan hiyerarşisi işletmekten ziyade üst ölçekten alt ölçeğe eşgüdümlü hazırlanması alanların korunma dinamiklerini artıracaktır. Süleymaniye Dünya Miras Alanı'na bütüncül bir koruma anlayışıyla yaklaşırken üst ölçek ve alt ölçek müdahalelerin beraber kurgulanması gerekmektedir. Burada taktiksel şehircilik yaklaşımından faydalanarak ister kamu ister yurttaş eliyle yerinden yapılan müdahaleler koruma anlayışını yerelleştirebilir, kalıcılaştırabilir.

Süleymaniye Dünya Miras alanında bir aktör olarak ortaya çıkan İBB Miras projeleri daha önce tanımlanan taktiksel şehircilik kriterlerine göre değerlendirildiğinde uygulamaya geçemeyen Unkapanı Değirmeni projesi hariç taktiksel şehircilik yaklaşımına uygundur denilebilir. Diğer taraftan taktiksel şehircilik yöntemi olarak anlatılan kentsel akupunktura uygun bir şekilde bir yerel yönetimin koruma/mekan üretme pratiğini işlettiği söylenebilir. İstanbul Tasarım Müzesinde bir araya getirilen sanatçılarla disiplinlerarası bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. İstanbul Tasarım Müzesi gibi Trolleybüs binası da kamusal ihtiyaçları gözetken bir güdüyle yeniden işlevlendirilerek kamuya kazandırılmıştır. Her iki proje de Süleymaniye çevresine, kütüphane, kamu erişimi işlevleri ve kültür-sanat alanı kazandırmıştır. Geleneksel planlama anlayışının korumaya şüphesiz yetersiz kaldığı alanda yenileme kanunun kamu yararı ve yahut kamusal alan üretme çabasının olmaması ve ardından gelen kamu eliyle hızlı, yerinde ve kamusal alan yaratma projeleri taktiksel şehircilik uygulama yöntemidir, denilebilir. Müdahale alanlarına dair seçim kriterleri bilinmese de restorasyon ve ardından yeniden işlevlendirme projelerinde kamu yararı güden işlevler kazandırılarak, çevresel etkiyi de olumlu kılmıştır.

Süleymaniye Dünya Mirası Alanının eşsiz ve özgün varlığı şüphesiz koruma uygulamalarının yerinde ve sürdürülebilir olması gerekliliğini doğurur. Alanın uzun yıllar boyunca görece yetersiz denilebilecek koruma müdahaleleri ile yeterince korunamadığı söylenebilir. Koruma uygulamalarının yerel ve yerindenliğinin stratejik olarak benimsenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. İster kamu, ister yurttaş ya da örgütlü yapılar eliyle yerelden, yerinde taktiksel şehircilik yaklaşımıyla yapılacak uygulamalar kültür mirası öğelerinin korunmasını kolaylaştıracaktır.

Taktiksel Şehircilik Bağlamında Koruma Alanları İlkeleri

1. Yurttaşlar, aidiyet duygusu geliştirdikleri kamusal alanları taktiksel şehircilik uygulamaları ile daha etkin koruyabilirler.
2. Koruma alanlarında yapılan imar planlarının, üst ölçekten alt ölçeğe uzanırken koruma pratiklerinin yerelleşmesi zorlaşmaktadır. Bu nedenle taktiksel şehircilik yaklaşımına uyan tasarım-planlama pratikleri uygulanabilir.
3. Koruma alanlarında yapılacak müdahaleler, yasal, yönetsel tüm kamu ve kuruluşlarının, sivil toplum, aktif vatandaşların bir araya gelerek ortaklaştığı bir zeminde olmalıdır.
4. Restorasyon vb. uygulamalarla yeniden işlevlendirilen alanlar için yapılacak yüksek maliyetli uygulamalar, taktiksel şehircilik yaklaşımıyla alanın sosyal dinamiklerine uygun olarak daha sürdürülebilir olacaktır.
5. Taktiksel şehirciliğin alana biricik ve özgü yaklaşımıyla miras alanlarının koruma pratiği etkin ve verimli olacaktır.

KAYNAKÇA

Afyoncu, A., Mete, Z. (2001). “1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Tesirleri”, Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, s. 85-92, İstanbul.

Ahunbay, Z. (1988). “Mimar Sinan’ın Eğitim Yapıları”, Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Ahunbay, Z. (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayın, İstanbul.

Ahunbay, Z. (2011). Cultural Heritage of Turkey, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 152-162, Ankara.

Ahunbay, Z. (2017). “Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon) için Koşullar”, Mimar.ist, Cilt:3, Sayı:60, s. 32-37.

Ahunbay, Z. (2020). Dünya Mirası İstanbul (Istanbul: A World Heritage Site), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Akın, N., Kuban, D. (2006). “Türkiye’de Tarihsel Çevre Koruma Tarihine Kısa Bir Bakış”, Yapı, Sayı 292, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul, s. 28.

Aksoy, E. (2019). İstanbul Süleymaniye Dünya Miras Alanındaki Yenileme Uygulamalarının Mekânsal Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altuğ, K. (2015). “Planlama İlkeleri ve Yapım Teknikleri Açısından Tarihi Yarımada’daki Bizans Sarnıçları”, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, Sayı 15, s. 3-22.

Aydoğan İşler, N. (2015). II. Bayezid Dönemi İstanbul Camii ve Mescitleri, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ayverdi, E. H. (1958). 19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Badur, R. (2016). Tarihi Yarımada Gelişim Süreci - 1950 Sonrası İmar Faaliyetlerinin Kamu Yapıları Kapsamında İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Berger, A. (1997). “Regionen und Straßen im frühen Konstantinopel”, Istanbuler Mitteilungen, Vol. 47, s. 349-414.

Bilecik, G. (2002). Fetihten Sonra İstanbul’da Ticaret Yapılarının Gelişimi, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, s. 764-771, Ankara.

Bilsel, C. (2010). İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). (ed.) Pinon P., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Büyükarman, D. A. (2015). “Cumhuriyet Dönemi İstanbul’unda Tiyatro”, Antik Çağdan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Cilt:7, İBB Kültür Aş. ve İSAM, İstanbul, s. 540-549.

Can, S. (2002). Osmanlı mimarlık teşkilatının XIX. yüzyıldaki değişim süreci ve eserleri ile mimar Seyyid Abdülhalim Efendi, Doktora tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Can, Y., Tura, S., Kudde, E. (2019). “Evaluation of the Preservation State of Historical Peninsula in Istanbul Based on Geospatial Data”, The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume XLII-2/W11, 2019 GEORES 2019 – 2nd International Conference of Geomatics and Restoration, V. 42-2/W11: 353-357, Milan, Italy.

Cezar, M. (1963). “Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler”, Türk Sanatı Tarihi Araştırmalar ve İncelemeler Dergisi. Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt: 1, 327-414.

Çal, H. (1997). “Osmanlı Devleti’nde Asar-ı Atika Nizamnâmeleri”, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 391-400.

Çavaş, R. (1994). “Direklerarası”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Cilt: 3, İstanbul, s. 60-61.

Çelik, Z. (1998). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Dağdelen, İ. (2016). “Osmanlı Haritalarında İstanbul”, Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, İBB Kültür A.Ş. yayınları, Cilt: 1, s. 544-560.

De La Peña, D. (2020). Beyond Guerrilla Urbanism: Can Batlló and The Slowness of Knowing, Managing and Making. Urban Design International, 25(2), 126–136. doi:10.1057/s41289-019-00080-y

Demir, T. Ö. (2022). Süleymaniye Günlükleri, İletişim, İstanbul.

Dönmez, Ş. (2011). “Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında İstanbul'un (Tarihi Yarımada) Neolitik, Kalkolitik Ve Demir Çağı Kültürleri Üzerine Genel Değerlendirmeler”, Restorasyon Yıllığı Dergisi, cilt: 1, p.19-25.

Eldem, N. (Tarihsiz). Süleymaniye Mahallesi, Tarihi Konut Alanlarının Sağlıklı Korunmasında Toplu Konut ve Konaklama ve Açıklama Raporu (Yayınlanmamış metin).

Eldem, N. (1976), “L’Organisation De L’Escape Et L’Avenir Des Vieilles Maisons Es Bois Dans Le Peninsule Historique D’İstanbul - Suriçi İstanbul’da Mekan

Örgütleşmesi ve Eski Ahşap Evlerin Geleceği”, Tebliğler, İTÜ Mim. Fak., Sayı 2, İstanbul: 38-50.

Emre, B., Erbaş, A. E. (2020). “GIS-based approach to Urban Planning, Archaeological Inventory and Geology Structure in Multi Layered Cities: The Case of Historical Peninsula and Tahtakale Historical Trade Area in Istanbul”, A|Z ITU Journal of Faculty of Architecture, s. 31-52, İstanbul.

Emre, B., Öztürk, A. (2018). “Arkeoloji Müzeleri Arşivlerinin Sayısallaştırılması ve CBS’ye Aktarılması”, II. Uluslararası Tarih ve Kültür Kongresi (6-7 Ocak 2018, Gaziantep) Tam Metin Kitabı, İKSAD Yayınevi, s. 53-88.

Erbaş, A. E., Emre, B. (2021). “Port heritage, planning challenges and the role of gis tools in multi layered cities: Yenikapı metro station, Istanbul”, Spool. 8 (1), s. 23-47.

Erder C. (1977). “Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Güz.

Eres, Z. (2017). “Koruma Biliminin Açmazı: Politik Söylemin Aracı Olarak Rekonstrüksiyonlar”, Mimar.ist, Cilt: 3, Sayı: 60, s. 77-84.

Erkol, İdil, Türkiye Mimarlığı’nda Modernizmin Revizyonları (1960-1980), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2016.

Ergin, T. (2009). Osmanlı Esnafı Ticari ve Sosyal Hayat, Halkbank Yayınevi, Ankara.

Ertaş, B. Vd. (2022). “Common Space at the Intersection of Tactical Urbanization and Urban Open Space: The Case of Kartal Meydan Park” İdeal Kent, Sayı: 38, s. 2482-2510

Evliya Çelebi, (2003). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi İstanbul. Hazırlayanlar: Kahraman S. A. ve Dağlı Y., 5. Basım, Yapı Kredi Yayınları, cilt: 1.

Eyice, S. (1983). Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Eyice, S. (1988). “Ağa Kapısı”, İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s.462-464.

Eyice, S. (2000). “Türkiye’de Bizans Sanatı”, Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, Görsel Yayınları, İstanbul, s.568-618.

Eyice, S. (2006). Eski İstanbul’dan Notlar, Küre Yayınları, İstanbul.

Gezer, O. (2014), “Çizginin Dışındakiler:Osmanlı İstanbul’unun Aykırı Bekârları ve Bekâr Girer “Melek Girmez” Odaları”, II. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu Bildirileri, s.522-552.

Gökdağ, R. (1990). “Tarihi Yarımada’yı Kurtarma Planı”, Cumhuriyet Gazetesi. 25 Kasım 1990, s.9.

Gülersoy N. Z., Tezer, A., Yiğiter, R., Koramaz, K., Günay, Z. (2008). İstanbul Project: İstanbul Historic Peninsula Conservation Study Volume 3 – Süleymaniye. İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Hasol, D. (1997). Yağma Var, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.

Hasol, D. (2006). “İstanbul Müze-Kent Projesi”, Yapı. Sayı: 292, Yapı Endüstri Merkezi, s.26-27, İstanbul.

ICOMOS TR, (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi.

İBB, (2006). Tarihi Yarımada Genel Tipoloji Envanteri ve Kentsel Tasarım Rehberi. Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü, İstanbul

İBB, (2015). İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları. Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü, Cilt 2, İstanbul, s.118-121.

İBB İtfaiye Daire Başkanlığı, (2018). Tarihi Yarımada yangın verileri.

İBB KMKM, (2022a). Süleymaniye Yenileme Alanı Görüş Raporu. İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü, Yayınlanmamış Rapor. Eylül 2022, İstanbul.

İBB KUDEB, (2009). Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları. İstanbul.

İnalçık, H. (2015). “Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u”, Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, cilt 1, ed.: Coşkun Yılmaz, s.:36-71, İBB Kültür AŞ ve İSAM İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı (2015). İstanbul’un Tarihi Alanları 2015 İlerleme Raporu. İstanbul.

İTYP - İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. (2011). İstanbul.

İTYP - İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. (2018). İstanbul.

Kafesçioğlu, Ç. (2019). “Sokağın, Meydanın, Şehirlilerin Resmi: On Altıncı Yüzyıl Sonu İstanbul’unda Mekân Pratikleri ve Görselliğin Dönüşümü”, YILLIK: Annual of Istanbul Studies 1: 7-43.

Kalonya, H. (2022). “Katılımcı Kentsel Gıda Planlaması İçin Kentsel Akupunktur Ve Müşterekleştirme Pratikleri” Şehir ve Toplum Dergisi, Sayı: 23, s. 75-87

Karaduman, H. (2004). “Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi” Belgeler, XXV: 68-83.

Kenanlı, G. (2009), İstanbul'da İlk Tiyatro Yapıları ve Taksim Sahnesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kızıltan, Z. (2016), “İstanbul Kazıları Marmaray-Metro Projeleri ve Arkeolojik Kurtarma Kazılarının Şehir Tarihine Katkısı”, Antikçağ'dan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, İBB Yayınları, İstanbul, s.338-373.

Kızıлтаş, Z. (2024) “Kentsel Mekânda Kamusalılığı Yeniden Kuran Tasarım Yaklaşımları: Taktiksel Şehircilik, Kentsel Akupunktur Ve Kentsel Kürasyon” , Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 33, s. 349-372

Koçu, R. E. (1960). “Atatürk Bulvarı”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 3, İstanbul, s. 1248-1252.

Korkut, H. Ali, Modern Mimari'de Doku-Yapı Tasarım Yaklaşımı ve İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Kotil, M. (1986). Hadikatü'l Cevami'ye Göre İstanbul Bölgesindeki Camii ve Mescitler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kök, Saadet, 20. Yüzyıl Modern Mimarlık Mirasının Değerlendirilmesi: IMÇ Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Kuban, D. (2005). “İstanbul Müze-Kent Projesi Üzerine”, Yapı. Sayı 288, Yapı endüstri Merkezi, İstanbul.

Kuban, D. (2006). “En Kötü Tarih Yorumu İdeolojik Amaçlarla Tahrif Edilendir”, Yapı. Sayı 292, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul, s. 6-10.

Kudde, E. (2019). “İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi”, Restorasyon Konservasyon Çalışmaları. Sayı 22, İBB KUDEB, s. 80-86.

Kudde, E., Aksoy, P. (2008). KUDEB Yönetmeliği ve Evrensel Koruma İlkeleri Çerçevesinde Bakım-Onarım İzinleri Kriterleri-Önerileri, İBB KUDEB Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı, İstanbul.

Kudde, E., Ersen, A. (2009). “Ahşap Yapılarda Koruma ve Proje Metodolojisi”, Ahşap Eğitim Atölyesi 2009 Etkinlikler Kitabı. İBB KUDEB, s. 71-96.

Küçüksipahioğlu, B. (2011). “Bizans İmparatoru Iustinianos Döneminde (527-565) İstanbul”, Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu 14-17 Aralık 2010. s.156-167, İstanbul.

Kütükoğlu, M. S. (2000). XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Madran, E. (1996). “Cumhuriyet’in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi-I”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 16: (1-2): s.59-97.

Mazlum, D. (2001). Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Mazlum, D. (2011). 1766 İstanbul Depremi: Belgeler Işığında Yapı Onarımları. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Müller-Wiener, W. (2001). İstanbul'un Tarihsel Topografyası. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Nicol, D. (2016). Bizans’ın Son Yüzyılları (1261-1453). Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Özcan, A. (2000). Anonim Osmanlı tarihi (1099-1116 / 1688-1704). Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Özdemir, C. (2020). UNESCO Dünya Miras Alanları Bağlamında Süleymaniye Bölgesi Yer Altı Envanterinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Özdoğan, M. (1992). “Tarih Öncesi Dönemde İstanbul”, Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları. KKOK Yayınları, İstanbul, s. 39–54.

Özer, A. (2022a). Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı ‘506 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu’, Yayınlanmamış Rapor. Temmuz 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022d). Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı ‘511 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu’, Yayınlanmamış Rapor. Ağustos 2022, İstanbul.

Özer, A. (2023). Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı ‘506-508-509-510-511-535 Nolu Adalar Avan Projeleri Değerlendirme Raporu’, Yayınlanmamış Rapor. Mayıs 2023, İstanbul.

Özeren, Sena, Mimaride Kurgulanan Sanatın Tasarımda Oluşturduğu Bellek ve İMÇ Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

Özkılıç, S. K. (2011). 1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Prokopios, (1994). İstanbul'da Iustinianus Döneminde Yapılar, Çev. Erendiz, Ö., Antik Kaynaklar Dizisi 4., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Râşid Mehmed Efendi (2013). Târîh-i Raşid. (Haz. A. Özcan, Y. Uğur, B. Çakır, A. Z. İzgoer), Klasik Yayınları, İstanbul.

Sakaoğlu, N. (1994). “Yangınlar”, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s.426-438.

Tanju, B. (2009). "Sedad Hakkı Eldem: Bir Katalog Denemesi", Sedad Hakkı Eldem II: Retrospektif. ed.: Tanju, B., Tanyeli, U., Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s. 29-285.

Tekeli, Doğan, vd., İstanbul Manifaturacılar ve Kumaşçılar Çarşısı, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1969.

Tekeli, İ. (2009). Modernizm Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi, İlhan Tekeli Toplu Eserler.8. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Türkoğlu, S. Terzi, F. (2021) Taktiksel Şehircilik Uygulamalarının Kentsel Planlama ve Tasarım Süreçlerine Olası Etkileri: İstanbul, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara

TMMOB, (2005). Açıklamalar. Mimarlar Odası tarafından dava konusu plan ile ilgili olarak davalı Büyükşehir Belediyesine verilen 16.06.2005 Tarih ve 25.06.3389 sayılı itiraz dilekçesi (EK-1), s. 1-21.

TMMOB, (2012). Açıklamalar. Tarihi Yarımada 2011 Planı Dava Dilekçesi, 26.04.2012, s. 1-20.

TMMOB, (2013). Açıklamalar. Tarihi Yarımada 1-1000 Planı Dava Dilekçesi, 11.01.2013, s. 1-25.

Ünsal, B. (1969). “İstanbul’un İmarı ve Eski Eser Kaybı”, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri,.Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 6-61.

Yağcı, Z. (2015). “Güneş Osmanlı Toplumunda Mahallenin Dışındakiler: Bekâr Odaları Ve Bekârlar”, Türk-İslam Akademik Araştırmaları Dergisi. Konya, s.10-19.

Yerasimos, S. (2012). Bir Allame-i Cihan. Haz.Edhem Eldem, Aksel Tibet, Ersu Pekin, Kitap Yayınları, İstanbul.

Yiğit, D. İ. (2019). İstanbul'un İşgalinde Mülkî ve Askerî Binalar (1920-1923), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Dijital Referanslar

URL-1. <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/> (Erişim tarihi: 04.04.2024).

URL-2. <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (Erişim tarihi: 04.04.2024).

URL-3. <https://miras.ibb.istanbul/suleymaniye/> (Erişim tarihi: 15.05.2024)

URL-4. http://www.alanbaskanligi.gov.tr/unesco_dmk.html (Erişim tarihi: 02.06.2024)

URL-5. <https://kudeb.ibb.istanbul/yayinlar/> (Erişim tarihi: 02.06.2024)

URL-6.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=378&RecID=2898>

(Erişim tarihi: 02.06.2024)

URL-7.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=378&RecID=2897>

(Erişim tarihi: 02.06.2024)

URL-8.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=378&RecID=2895>

(Erişim tarihi: 02.06.2024)

URL-9.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=394&RecID=3525>

(Erişim tarihi: 02.06.2024)

URL-10. <http://www.mimarist.org/wp-content/uploads/yayinlar/mimarist/pdf/60.pdf>

(Erişim tarihi: 02.06.2024)

URL-13. <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>

Kanunlar

Kanun No: 2863 (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kabul Tarihi: 21/7/1983, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 23/7/1983 Sayı: 18113, Yayımlandığı Dstr: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 444.

Kanun No: 5366 (2005). Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi : 16/6/2005, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 5/7/2005 Sayı: 25866, Yayımlandığı Dstr: Tertip: 5 Cilt: 44.

Uluslararası Tüzük ve Yönergeler

Venedik Tüzüğü (1964). ‘‘Tarihi Anıtların ve Yerleşmenin Korunması Onarımı için Uluslararası Tüzük’’ II.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi 25-31.05.1964

Amsterdam Bildirgesi (1975). ‘‘The Declaration of Amsterdam’’, Congress On The European Architectural Heritage, 21-25.10.1975

Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas (1976), ‘‘Records of the General Conference Nineteenth Session Nairobi’’, The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Nairobi, 26.10-30.11.1976

Washington Tzğ (1987), ‘‘ Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tzğ’’, ICOMOS

The NARA document on authenticity (1994)